

Doğu Anadolu'da Batılı Seyyahlar 1800-1914 Açıklamalı Bibliyografya Denemesi

Jelle VERHEIJ*

I. Giriş / Tanıtım

Dünyanın Avrupalılar tarafından keşfi, aşamalar halinde gerçekleşmiştir. Daha önceki yüzyıllarda deniz seyahatları ön planda iken, on dokuzuncu yüzyıl karanın keşif dönemi olmuştur. Dünyanın her köşesine sızan batılı seyyahlar, keşiflerine ait seyahat izlenimlerini seyahatnamelerde toplamışlardır. Bu şekilde, on dokuzuncu yüzyıl boyunca seyyahların gözlemleri aracılığı ile haritaların boş kalan yerleri doldurulmuş oldu. O dönemde, hemen hemen her ülkede kurulmuş olan coğrafya cemiyetlerinde en yeni seyahat raporları sunulup değerlendiriliyordu.

Avrupalıların keşif seferberliği denilince on dokuzuncu yüzyılda akla ilk olarak Afrika gelmektedir. Dışarıdan bakanlar için bilinmeyen kıta “keşfedilmiş” ve akabinde önemli Batılı ülkeleri arasında bir rekabet havası içerisinde sömürgeleştirilmiştir. Tüm dünya, bir çalışmanın konusu haline almış ve seyahat amacına dönüşmüştü. Dünyada, Avrupalıların “Yakın Doğu” (*Near East*) diye adlandırdıkları bölge olan, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yer alan bazı bölgeler de bir istisna değildi.

Burada sunulan bibliyografya, Batılı (Avrupalı ve Amerikalı) seyahatnamele-
rin mümkün olduğunca tamamının envanterlenmesi girişimi olup çalışma tek bölgeye yönelik yapılmıştır. Bu bölge, günümüz Türkiye’sinin doğu yarısı olup, Samsun’dan Hatay’a bir çizgi ile ayırdığımızda doğuda kalan bölge olarak düşünülebilir. Bu bölge, coğrafi olarak bir bütün olarak görülme-
yip, birçok farklı isimle anılmıştır. Bunların arasında “Küçük Asya” (*Asia Minor, Kleinasien, Asie Mineure*) ya da “Türk Asyası” (*Turkey in Asia, Asiatic Turkey*) coğrafi terimleri oldukça popülerdi. Bu kullanıma bazı seyyahlar “Doğu” sözünü de ekliyorlardı (Küçük Asyanın Doğusu, veya Türk Asyası’nın Doğusu). Aynı şekilde “Ermenistan”, “Kürdistan” ve “Lazistan” gibi temel etnik sıfatların her seyyah tarafından, kendi kişisel sınırlarını belirleyerek, bu bölgelere işaret etmek için kullanımları mevcuttu.

* Tarihçi / tpu1@icloud.com

Bu bibliyografya çalışması bir listeden daha fazlası olmayı hedeflemiştir. Tüm seyahatnamelerin içerikleri incelenmiş; seyahatnameler dönem, ziyaret edilen bölge, konu ve seyyahın amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Böylece çoğunluğu unutulmuş, bu bölgenin on dokuzuncu yüzyıl tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından çok az kullanılmış bu bilgi deposunun kapılarının yeniden açılmasına imkan verilmek istenmiştir. Bütün bunlara ek olarak, seyyahların ilgi alanları da çok farklı seviyelerde olup bu farklılıklar devlet arşivlerinde yer alan resmî bilgilere önemli katkı değeri taşımaktadırlar. Bunun dışında, on dokuzuncu yüzyılda bu seyyahların ziyaret ettikleri yerlerin çoğu, devlet etkisinin çok az hissedildiği, yazılı kültürün neredeyse yok sayılabileceği bölgelerdi. Bu nedenle, bu seyyahların notları bölge tarihi açısından tahmin edilemez değer taşımaktadır.

Dikkat çeken bir husus, Doğu Anadolu bölgesinin tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca “bilinmez bölge” olarak kalışıdır. Bir Alman bilimadamı 1858’de şöyle yazmıştır: “Der Westen Kleinasien ist einigermassen erhellt, der Osten dieses Landes liegt noch im tiefsten wissenschaftlichen Dunkel” (Küçük Asya’nın batısı bir nebze kadar aydınlığa kavuşturulmuştur, bu ülkenin doğusu ise hâlâ bilimsel olarak en derin karanlıktadır [...]). Bu tip yorumlara yüzyıl sonunda bile rastlamak mümkün. Şimdi geriye dönüp baktığımızda bu imajın doğru olup olmadığı tartışılabilir. Bu bibliyografya 160 başlık ve 132 yazardan oluşmaktadır. Bazı seyahatnameler, kategorilerde aradığımız ölçütlerin¹ dışında kaldığı için bu listede yer almamaktadır, dolayısıyla bu bibliyografya o döneme ait tüm çalışmalarını kapsamamaktadır. Eğer yapılan çalışmalara bakacak olursak –özellikle Şark Ekspresi’nin yapımından sonra Konstantinopol’e artan turizm göz ardı edilecek olursa– esasında Anadolu’nun doğusunun batısından daha fazla seyyah çektiği görülmektedir.

II. Seçim Ölçütleri

Dönem:

1800 yılından 1914 yılı, Birinci Dünya Savaşı başlangıcına dek. Birçok seyyah, seyahatnamelerini yıllar sonra yayınlama imkanı buldukları için mümkün olduğunca seyahat ettikleri tarihler ölçüt olarak alındı, yayınlanma tarihleri değil. Tüm çalışmalar için seyahatin kesin tarihini belirlemek mümkün olmamıştır.

Malzeme:

Kitaplar olduğu kadar dergi makaleleri de ele alınmıştır. Gazetelerde yer alan yazılar değerlendirmeye sokulmamıştır.

Bölge:

Bugünkü sınırlar içerisinde, Samsun-Hatay çizgisinin doğusunda kalan bölge Doğu Anadolu olarak kabul edilmiştir. Bu bölgede yer alan iller şunlardır: Adıyaman, Ağrı, Amasya, Ardahan, Artvin, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Erzincan

¹ Ayrıntılı bilgi için aşağıda yer alan seyahatnamelerin seçim ölçütlerine bakınız.

can, Erzurum, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Hatay, Iğdır, Kahramanmaraş, Kars, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon ve Van. Çalışmalar içerisinde bu illerin sadece bazı bölgelerinden bahseden çalışmalar da bu illerin altında dahil edilmiştir.

Şu istisnalar çalışma dışında tutulmuştur:

- İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca dışındaki diller.
- Yukarıda ismi geçen bölgelerin coğrafi anlatımlarının yer aldığı ya da Doğu Anadolu'da yaşayıp da tek bir seyahatname olma özelliği taşımayan hatıratlar.
- Misyoner dergilerinde yer alan seyahat anlatımları. Farklı misyoner gruplarının bölgede yürütülen aktif misyonerlik faaliyetleri üzerine birçok sayıda seyahat yazısı bulunmaktadır. Birçoğunda misyonerlik faaliyeti konusu o kadar yoğun bir biçimde önceliklidir ki, bizim yaptığımız bibliyografya çalışmasına katkıda bulunabilecek değerler gölgelenmektedir. Bunun dışında bu geniş kapsamlı çalışmaları envanterlemek gerçekten çok enerji ve zaman isteyen çalışmalardır, öyle ki verilecek emek alınacak bilginin çok üstünde olacaktır.
- Yayınlanmamış olan seyahatnameler. Hem memleket arşivlerinde, hem özel koleksiyonlarda çapının büyüklüğü tahmin edilemeyen bir seyahat hatıratı mevcuttur. Özellikle İngiliz Ulusal Arşivi bu anlamda inanılmaz derecede zengindir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Doğu Anadolu'nun farklı illerinde görevlendirilmiş 10 İngiliz elçinin varlığı ve bu elçilerin sürekli olarak araştırma ve denetleme seyahatleri yaptıkları düşünülürse, bu anlaşılır bir durumdur.
- Tamamıyla ya da büyük oranda dağcılık faaliyetlerini anlatan yazılar. Birçok seyyah özellikle Ağrı Dağı'na (Ararat) tırmanmış ve bunlar ardından birçok yayın bırakmışlardır.

Bibliyografyaya alınmış çalışmaların bazıları Türkçeye çevrilmiştir. Türkçeye çevirisi tarafımdan bilinen çalışmalar bibliyografyaya eklenmiştir, ancak Türkçeye çevirileri yapılmış çalışmaların tamamının belirlenmesine dair sistematik bir çalışma yürütülmemiştir.

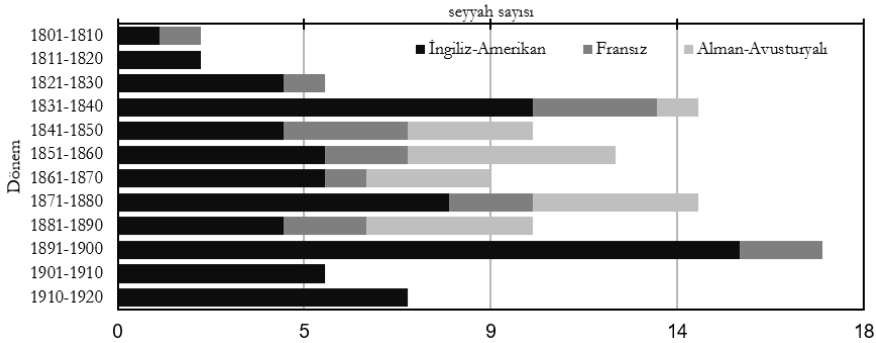
III. Açıklamalı Bir Bibliyografyaya Doğru

Milliyet/Ülke

Seyyahlar, milliyetlerine dört kategori altında toplanmıştır:

- 1) Anglosakson (Birleşik Krallık ("İngiltere"), Amerika Birleşik Devletleri)
- 2) Alman (Almanya, Avusturya-Macaristan)
- 3) Fransız
- 4) diğerleri

Tablo 1 - Doğu Anadolu'ya gelen yabancı seyyahlar, 1801-1914

Tablo 1’de yukarıdaki kategorilere göre her 10 yıllık dilimde gelen seyyahlar belirtilmiştir. Tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca seyyahların birçoğunun İngiltere ve Amerika’dan geldikleri görülmektedir. Bu durum birçok fenomenin yansımasıdır. Doğu Anadolu –coğrafi olarak– Avrupa ve en önemli İngiliz kolonisi olan Hindistan arasında bulunmaktaydı, bu yüzden İngilizler açısından büyük bir stratejik önem taşımaktaydı. 1828-1829 yıllarında gerçekleşen Rus-Osmanlı savaşı sırasında İngiliz hükümeti, Rusların bölgeye girerek Hindistan yolunu kesmelerinden endişe duyuyordu. Bu endişe, reformlara gidilerek Osmanlı yönetiminin güçlendirilmesine yönelik politikaların doğmasına neden oldu. II. Sultan Abdülhamid döneminde, Osmanlı ve Büyük Britanya arasında yaşanan gerginlikler sırasında, İngiliz ve Osmanlıların Rusya ile yaşanan kimi anlaşmazlıklar karşısında neredeyse yan yana saf tuttıkları unutulur olmuştur. 1878 Kıbrıs Konvansiyonu’ndan itibaren II. Abdülhamid’in isteklerine karşı durulmaya başlanmış, Büyük Britanya bölgede yaşayan Hıristiyanların ihtiyaç ve öncelikleri görevini üstüne almış, özellikle en büyük Hıristiyan topluluğu olan Ermenileri savunur duruma gelmiştir. Doğu Anadolu her zaman İngilizlerin ilgi odağı olmuştur. Birçok İngiliz seyyah, coğrafi keşifler, topoğrafya, politik durumu değerlendirme ve anlama ihtiyacına yönelik ya da sırf keyfi nedenlerle bölgeyi ziyaret etmiştir. Doğu illerine yapılacak bir seyahat, özellikle bir İngiliz politikacı için kariyerinde istenen ve takdir edilen bir etkinlikti. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise askerî keşiflerin sayısında artış görülmüştür. Uzaklardan bir ülke olan Büyük Britanya, Osmanlı yöneticilerinden daha çok Doğu Anadolu ile ilgili bilgi toplamıştı.

Amerikalıların bölgeye olan ilgisi ise büyük oranda güçlü ve söz sahibi bir misyoner örgütlenmesi olan *American Board of Commissioners for Foreign Missions*’ın bölgenin her yerine yolladıkları temsilciler aracılığı ile yerel Hıristiyanları (özellikle Ermenileri), Protestanlaştırma çalışması olarak görülmektedir.

Fransa ve Fransız seyyahlar için bölge hiçbir zaman büyük bir politik anlam ifade etmemiştir. Fransız seyyahların büyük bir çoğunluğunu özellikle arkeoloji ve mimarlık alanında çalışan araştırmacılar oluşturmaktadır. Büyük bir çoğunluğu Fransa hükümeti tarafından finanse edilerek, resmî bir “görev” ile yollanan araştırmacılar dönüşlerinde zengin görsellerle dolu anıtsal seyahat raporları ha-

zırlıyorlardı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Fransa, bölgeye olan ilgisi- ni büyük oranda yitirmişti. 1891-1900 yılları arasında yoğunluk kazanan Ermeni meselesi nedeniyle Doğu Anadolu'ya çok sayıda İngiliz gitmiş olmasına rağmen, bu mesele Fransa'da çok fazla ilgiye değer görülmemiştir.

Tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca bölgeye sürekli ilgi gösterenler ise Almanlar ve Avusturyalılar olmuştur. Osmanlı'da, İngiliz ya da Fransızlardan çok daha fazla sayıda Alman ve Avusturyalı askerî doktor ya da askerî personel olarak görev yapmaktaydılar. Dikkat çeken bir husus ise, bölgenin gerçek uzmanları dışında, belirli bir amaç ile bölgenin bilinmeyen yerlerine gidenler hep Avusturyalılardı. Josef Wünsch (bir coğrafyacı) ya da Theodor Kotschy (botanikçi) kendilerinden başka kimselerin uğramadığı bölgelere ilişkin değerlendirmeler bırakmışlardır. On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru Almanların bölgeye olan ilgisi artmıştır. Bunda, o dönemde Sultan Abdülhamid ile Kaizer II. Willem'in yakınlaşmasının ve Bağdat demiryolu hattının kurulmasının etkisi vardır.

VI. Seyyahın Mesleği/Amacı

İdeal haliyle bu çalışmada her seyyaha ait kısa bir biyografi yer almalıydı. Ancak elbetteki bu yaptığımız çalışmanın kısıtlı çerçevesi göz önüne alınacak olursa, bu yüksek bir hedef olarak görülebilir. Bunun yerine, mümkün olduğunca tüm seyyahların meslekleri not edilmiştir. Bunun sonuçları Tablo 2'de görülebilir.

Tablo 2. Seyyahlar 1801-1914, Meslekî kategoriye göre

Kategori	Sayı	Notlar
Misyoner, din adamı, ilahiyatçı	14	
Coğrafyacı	13	
Kâşif, maceraperest	12	Bu kategoride yer alanların birçoğu hayatlarının büyük bir kısmını seyahat ederek, bunlar hakkında yazılar yazarak geçiren insanlardı. İçlerinde profesyonel olarak coğrafyacı olanlar, bu kategoriye dahil edilmemiştir.
Arkeolog, sanat tarihçisi, mimar	14	
Asker, subay (Osmanlı hizmetinde olmayan)	11	

Diplomat, politikacı	11	Burada bahsi geçen seyyahlar, kendi ülkelerinde politikacı olan ya da Osmanlı İmparatorluğu dışında diplomat olarak görev yapan insanlardı. Bu seyyahların çoğu İngiliz asilleri idi ve toplumsal statüleri gereği üst meclislerde yer almaktaydılar.
Konsolos, konsolosluk personeli; istihbaratçı	7	Bu kategorideki 7 kişiden 5 tanesi konsolosluk çalışanıdır.
Osmanlı hizmetinde hekim	5	Askerî doktorların birçoğu yabancıydı, çoğunluğu yıllarca Doğu Anadolu'da hizmet vermişlerdi.
Dilbilimci, Doğu bilimci	5	
Yazar, gazeteci	5	
Sanatçı	5	Sadece tam zamanlı çalışan yazarlar ve gazeteciler.
Asker, subay (Osmanlı hizmetinde)	4	On dokuzuncu yüzyıl sonlarına dek Osmanlı ordusunda görev yapan subayların bir kısmı yabancı idi.
Doğa bilimci, biyolog, botanikçi	3	
Antropolog, Etnolog	1	
Bilinmiyor, tespit edilemedi	23	
TOPLAM	133	

IV. Ziyaret Edilen Bölgeler

Seyahatnamelerin en önemli esaslarından biri yerlere dair bilgi vermesidir. Köylere varıncaya dek her yere ait bilginin yer aldığı bir katalog elbetteki Doğu Anadolu on dokuzuncu yüzyıl çalışmaları açısından tahmin edilemeyecek bir değer taşıyacaktır. Web sayfamda buna ilişkin mütevazı bir başlangıç yaptım.² Elbetteki bu makalenin içine böyle bir katalogu sığdırmak mümkün değildir.

² <http://www.jelleverheij.net/research-tools/place-name-index/index.html>

Bunun yerine bibliyografyada yer alan her çalışma için seyyahın ziyaret ettiği her bölge belirtilmiştir. Bunun için daha önce yukarıda adları verilen iller, günümüz il sınırları ve güncel isimleri gözetilerek kullanılmıştır, eski kullanımları olan “vilayetler” ve “sancaklar” a yer verilmemiştir. Osmanlı bölgesel ayrımı (idari taksimatı) on dokuzuncu yüzyıl boyunca o kadar sık değişmiştir ki bu döneme atıfta bulunacak bir bütünlük göstermemektedir. Tüm seyahatnamelere bakılmış, bahsi geçen yerlerin bugün kullanılan adları belirlenmiştir. Örneğin bu listede ziyaret edilen yer “Giresun” olarak belirtilmiş ise bu seyyahın kesinlikle Giresun merkezi ziyaret ettiği anlamına gelmemektedir. Yalnızca Giresun’un bir bölgesi, örneğin Şebinkarahisar ziyaret edilmiş olabilir.

Harita üzerinde, her ilin kaç seyyah tarafından gezildiği belirtilmiştir. Bazı iller diğerlerine göre daha çok ziyaret edilmiştir. Erzurum, 61 ziyaretçi sayısı ile listede en çok ziyaret edilen yerdir. Bu bilgi, şehrin on dokuzuncu yüzyılda askerî-resmî bir merkez niteliği taşıdığını ve Ruslara karşı yürütülecek muhtemel bir harekatta önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bunun dışında Trabzon ve İran arasında yer almakta, çok kullanılan ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydı. Seyyahların bir bölümü İran’a yaptıkları yolculuk sırasında yol üstünde bu şehirlere uğruyorlardı. Bu şehirlerin bazıları (Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum ve Ağrı), ticaret yolu üzerinde yer almaktaydı. Bu şekilde bir grup seyyah da Irak’a yolculuk ederken Güneydoğu bölgesinde yer alan Urfa, Mardin ve Şırnak gibi illere uğramışlardır. Bazı bölgeler seyyahlar için büyük oranda *terra incognita* (bilinmemiş bölge) olarak kalmıştır. En az ziyaret edilen bölge ise Karadeniz kıyısının doğu bölümüdür, yani Rize, Artvin ve Ardahan. Burada Artvin ve Ardahan’ın 1878’de Rusya’ya katılmış olmasının bu bölgelere yapılacak keşif seyahatlerinde heves kırıcı bir etken olduğu unutulmamalıdır. Diğer oldukça az bilinen iller ise Adıyaman (9 seyyah) ve Tunceli (8 seyyah)’dir. Osmaniye ve Kilis de oldukça az sayıda ziyaret edilmiştir. Buraların oldukça küçük yerler oluşu ve bu yerlere yapılan ziyaretlerin kolayca takibi mümkün olduğu için dikkat çeken yerler olmamışlardır.

V. Bibliyografya

001 [Anonim]

“Aus dem Tagebuch einer Reise von Trapezunt nach dem westlichen und nördlichen Persien” (Trabzon’dan Batı ve Kuzey İran’a Bir Seyahat Günlüğünden)

Das Ausland 23 (1850) s. 261-262, 281-283, 286-287, 290-291, 294-295, 321-322, 326-327, 330-331, 334-335, 339-340.

• Trabzon - Bayburt - Erzurum – Ağrı

002 [Anonim]

“Excursions in Armenia” (Ermenistan’da Gezintiler)

Fraser’s Magazine (London) 55 (May 1857) s. 602-611.

• Erzurum

003 [Anonim]

“Quer durch Armenien” (Ermenistan’ın Ortasından)

Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde 58 (1890) s. 68-73, 83-87.

• Diyarbakır - Batman - Bitlis - Van - Ağrı - Iğdır

004 [Anonim]

“Scenes in Asia Minor” (Küçük Asya’dan Sahneler)

the National Geographical Magazine 20 (1909) s. 172-179

[çoğu H. W. Hicks tarafından çekilen fotoğraflar]

• Batman - Gaziantep - Şanlıurfa - Kahramanmaraş - Diyarbakır

005 [Anonim]

“Une excursion dans les montagnes du Kourdistan en compagnie de M. Place” (Bay Place ile Kürdistan Dağlarında Bir Gezinti)

Nouvelles annales des voyages (Paris) 1 (1854) s. 266-275.

• Hakkari

006 [Anonim]

“Von Täbris bis Wan” (Tebriz’den Van’a)

Mittheilungen der geographischen Gesellschaft (Lübeck) 11 (1887) s. 46-89.

• Van

007 ABBOTT, Keith Edward (1814-1873)

“Notes of a Tour in Armenia in 1837” (1837 Yılında Ermenistan’da Bir Seyahat)

Journal of the Royal Geographical Society of London 12 (1842) s. 207-220.

[İngiltere’nin Tebriz konsolosu]

• Erzurum - Kars - Ağrı

008A AINSWORTH, William Francis (1807-1896)

“An account of a Visit to the Chaldeans, inhabiting Central Kurdistán; and of an Ascent to the Peak of Rowánduz (Túr Sheikhíwa) in the Summer of 1840” (1840 Yazında Orta Kürdistan’da oturan Keldanilere bir ziyaret ve Rowanduz Dağı’nın (Tur Sheikiwa) Tırmanışı Hakkında Rapor)

Journal of the Royal Geographical Society of London 11 (1841) s. 21-76.

[Hekim, coğrafyacı]

• Hakkari

008B AINSWORTH, William Francis

“Notes on a journey from Kaısarıyah, by Malâtıyah, to Bır or Bیرهjik, in May and June, 1839” (Mayıs ve Haziran 1839’de Kayseri’den Malatya Üzerinden Bir veya Birecik’e Seyahat Notları)

Journal of the Royal Geographical Society of London 11 (1841) s. 311-340.

Not: Aynı yazarın aynı dergide yayınlanan “Journey from Angora by Kaisariyah, Malatiyah, and Gergen Kal’eh-si, to Bir or Birehjik ((Ankara’dan, Kayseri, Malatya, Gergen Kalesi Üzerinden Bir veya Birecik’e Bir Seyahat) (s. 275-310) bu seyahatin Ankara-Kayseri bölümü anlatılıyor).

- Sivas - Malatya - Adıyaman - Gaziantep

008C AINSWORTH, William Francis

“Notes taken on a journey from Constantinople to Mosul in 1839-40” (1839-1840 Yıllarında İstanbul’dan Musul’a Bir Seyahatta Alınan Notlar)

Journal of the Royal Geographical Society (London) 10 (1841) s. 489-529.

- Hatay - Urfa - Mardin

008D AINSWORTH, William Francis

Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia (Küçük Asya, Mezopotamya, Kalde ve Ermenistan’da Seyahatlar ve Araştırmalar)

London (John W. Parker), 1842. 2 cilt.

(008A, 009B ve 009C no’lu makalelerinde anlattığı seyahatlar)

- (Cilt 1:) Malatya - Adıyaman - Şanlıurfa (Cilt 2:) Elazığ - Sivas - Tokat - Amasya - Hatay - Mardin - Hakkari

008E AINSWORTH, William Francis

A personal narrative of the Euphrates expedition (Fırat Seferi Hakkında Kişisel Anlatı)

London (Kegan Paul & Co.), 1888.

(Bazı seyahatlar 008A-008D no’lu eserlerde de anlatılıyor)

- (Cilt 1:) Hatay - Gaziantep - Kilis - Kahramanmaraş - Adıyaman - Şanlıurfa
- (Cilt 2:) Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Elazığ - Sivas - Tokat - Amasya - Hatay - Gaziantep

009 ALADIN, Egmont

“Unter den Armeniern. Erinnerungen eines ehemaligen türkischen Militärrztes” (Ermenilerin Arasında. Bir Eski Türk Askeri Doktorun Anıları)

Velbagen & Klasing’s Monatshefte (April 1896) s. 218-225.

[Osmanlı hizmetinde hekim]

- Elazığ

010A ALLEN, Thomas Gaskell (1868-1955)/ SACHTLEBEN, W. L. (1866-1953)

Across Asia on a bicycle. The journey of two American students from Constantinople to Peking (Bisikletle Asya’nın İçinden. İki Amerikalı Öğrencinin İstanbul’dan Pekin’e Seyahatı)

London (T. F. Unwin), 1894

[Maceraperestler, bisikletle Çin’e gitme hikâyesi]

- Sivas - Giresun - Bayburt - Erzurum - Ağrı

010B ALLEN, Thomas Gaskell/ SACHTLEBEN, W. L.

“Across Asia on a bicycle: a pause at the mountain of the Ark” (Bisikletle Asya’yı Geçiş, [Nuh’un] Gemisinin Dağında bir Mola)

Century Magazine 48/26 (juni 1894) s. 181-196.

- Ağrı

011 ALEXANDER, James Edward (1803-1885)

Travels from India to England. Comprehending a visit to the Burman Empire, and a journey through Persia, Asia Minor, European Turkey, &c. in the years 1825-26 (Bir-
ma İmparatorluğu’na bir ziyaret ve 1825-1826 yıllarında İran, Küçük Asya,
Türkiye Avrupa’sından vs yolculuklarla Hindistan’dan İngiltere’ye Seyahat-
lar)

London, 1827 (Parbury, Allen, and Co)

[İngiliz asker]

- Kars - Erzurum - Giresun - Tokat - Amasya

012 ARMSTRONG, T. B.

Journal of travels in the seat of war during the last two campaigns of Russia and Turkey; intended as an itinerary through the south of Russia, the Crimea, Georgia, and through Persia, Koordistan and Asia Minor, to Constantinople (Savaşın ortasında, Rusya ve Türkiye’nin son hareketleri esnasında Güney Rusya, Kırım, Gürcistan, İran, Kürdistan ve Küçük Asya üzerinden İstanbul’a Bir Güzergah Olarak Tasarlanmış Seyahatın Raporu)

London, 1831 (A. Seguin)

2. basım:

Travels in Russia and Turkey intended as an itinerary through the South of Russia, the Crimea, Georgia and through Persia, Koordistan and Asia Minor to Constantinople

London (D. Dodson), 1838.

- Van - Ağrı - Erzurum - Erzincan - Giresun - Tokat - Amasya

013 BACHMANN, Wilhelm (1890-1958)

“Bericht zur Routenkarte vom Mosul nach Wan” (Musul’dan Van’a bir güzergah haritası ile ilgili rapor)

Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes’ Geographischer Anstalt 60 (jan. 1914) s. 21-25.

- Hakkari – Van

014 BADGER, George Percy (1815-1888)

The Nestorians and their rituals with the narrative of a mission to Mesopotamia and Koordistan in 1842-1844, and of a late visit to those countries in 1850; also, researches into the present condition of the Syrian Jacobites, Papal Syrians, and Chaldeans, and an inquiry into the religious tenets of the Yezedees (Nasturiler ve adetleri, 1842-

1844'de bir Mezopotamya ve Kürdistan misyonu hakkında anlatıyla, 1850'de bu ülkelere yeni bir ziyaret ve Süryani, Katolik Süryani ve Keldanilerin bugünkü durumuna ait araştırmalar ve Yezidilerin dinî görüşlerine dair bir inceleme)

London, etc, 1852. 2 cilt

[Misyoner]

• (Cilt 1:) Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Malatya - Elazığ - Diyarbakır - Mardin - Şırnak - Hakkari - Şanlıurfa

015A BANSE, Ewald (1883-1953)

“Durch den Norden Mesopotamiens (Mardin-Nisib 1908)” (Kuzey Mezopotamya'nın ortasından (Mardin-Nizip 1908))

Petermanns Mitteilungen 57/1 (1911) s. 119-122, 172-175.

[Coğrafyacı]

• Mardin - Şanlıurfa - Gaziantep

015B BANSE, Ewald

Auf den Spuren der Bagdad Bahn (Bağdad Demiryolunda)

Weimar, 1913 (A. Duncker Verlag)

[Bu kitabının içeriği görülemedi]

016 BARBIE DU BOCAGE, V. A. (1760-1825)

“Itinéraire de Constantinople à Sivas ou Sewas; voyage entrepris en 1807, et de Sivas à Alep” (İstanbul'dan Sivas veya Sevas'a Güzergah; 1807 senesinde yapılan bir seyahat ve Sivas'tan Haleb'e)

Bulletin de la société de géographie 18 (1832) s. 73-81, 125-137.

[Coğrafyacı]

• Amasya - Tokat - Sivas - Kahramanmaraş - Gaziantep

017 BARKLEY, Henry (1815-1898)

A ride through Asia Minor and Armenia; giving a sketch of the characters, manners and customs of both the Mussulman and Christian inhabitants (Küçük Asya ve Ermenistan'da Bir Gezinti; Müslüman ve Hıristiyan sakinlerinin özellikleri, tarzları ve adetleri üstüne bir deneme)

London, 1891 (Murray)

[Politikacı]

• Gaziantep - Şanlıurfa - Diyarbakır - Elazığ - Erzincan - Gümüşhane - Trabzon

018 BARTH, Heinrich (1821-1865)

Reise von Trapezunt durch die nördliche Hälfte Klein-Asiens nach Scutari im Herbst 1858

Gotha (Justus Perthes), 1860. Ergänzungsheft zu Petermann's Geographische Mittheilungen) [Nr. 3] (Küçük Asya'nın Kuzey Kesminden, Sonbahar 1858'de Trabzon'dan Üsküdar'a Bir Seyahat)

Türkçe: *Trabzon'dan Üsküdar'a Yolculuk*, çev. Türkis Noyan, Kitap Y., İstanbul, 2017.

[Kâşif, coğrafyacı]

• Trabzon - Gümüşhane - Giresun - Sivas - Tokat - Amasya

019A BELCK, Waldemar (1862-1932)

“Untersuchungen und Reisen in Transkaukasien, Hoch-Armenien und Kurdistan” (Transkafkasya, Yukarı Ermenistan ve Kürdistan'da Araştırmalar ve Seyahatlar)

Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde 63 (1893) s. 349-352, 369-374; 64 (1893) 153-158, 196-202.

[Kimyacı, arkeolog]

• (Cilt 64:) Ağrı - Van

019B BELCK, Waldemar / LEHMANN-HAUPT, C. F. (1861-1938)

“Reisebriefe von der armenischen Expedition” (Ermeni Seferinden Seyahat Mektuplar)

Mittheilungen der Geographischen Gesellschaft in Hamburg 15 (1899) s. 1-23.

Aynı seyahat Lehmann-Haupt tarafından anlatılmıştır (Lehmann-Haupt için 079'a bkz.)

• (Cilt 15) Van - Bitlis - Siirt (Cilt 16) içeriği görülmemiş.

019C BELCK, Waldemar

“Forschungsreise in Klein Asien” (Küçük Asya'da Araştırma Gezisi)

Zeitschrift für Ethnologie (Berlin) 33/2 (1901) s. 452-522.

• Erzurum - Samsun - Amasya - Tokat (Kısmen sadece rapor, kısmen arkeoloji hakkında etüd)

020 BELIN, François A. (1817-1877)

“Extrait du journal d'un voyage de Paris à Erzeroum” (Paris'ten Erzurum'a Bir Seyahat Günlüğünün Özeti)

Journal Asiatique (Paris) sér.4, 19 (1852) s. 365-378

[Diplomat, doğubilimci]

• Erzurum

021 BELL, Gertrude Lowthian (1868-1926)

Amurath to Amurath (Amurath'dan Amurath'a)

London, 1911 (second edition 1924)

[Arkeolog, kâşif, istihbaratçı]

• Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Elazığ - Malatya - Sivas

022 BELL, Mark S.

“Around and about Armenia” (Ermenistan etrafında ve hakkında)

Scottish Geographical Magazine 6 (1890) s. 113-135.

(1885 senesinde yapılan bir seyahat)

[İngiliz Hindistan idaresine bağlı istihbaratçı]

• Van

023 BIANCHI, Alessandro de (1831-1902)

Viaggi in Armenia, Kurdistan e Lazistan (Ermenistan, Kürdistan ve Lazistan'da Seyahatler)

Milano, 1863 (Stabilimento Tipografico gia Boniotti diretto de F. Gareggi)

[Subay]

• Trabzon - Gümüşhane - Erzincan - Erzurum - Ağrı - Bayburt

024 BIGHAM, Clive (1872-1956)

A Ride through Western Asia (Bir Batı Asya at gezisi)

London, 1897 (Macmillan)

[Politikacı, diplomat]

• Sivas - Erzincan - Erzurum - Ağrı

025 BINDER, Henry

Au Kurdistan, en Mésopotamie et en Perse. Mission scientifique du Ministère de l'Instruction Publique (Kürdistan, Mezopotamya ve İran'da. Umumi Eğitim Bakanlığı'nın Bilimsel Seferi)

Paris, 1887 (Maison Quantin)

[Kâşif]

• Trabzon - Van - Hakkari

026 BISHOP (Mrs) [= Isabella Bird] (1831-1904)

Journeys in Persia and Kurdistan, including a summer in the Upper Karun region and a visit to the Nestorian rayahs (İran ve Kürdistan'da Seyahatlar, Yukarı Karun Bölgesinde Bir Yaz ve Nasturi Reaya'ya Bir Ziyaretle Birlikte)

London, 1891. 2 cilt.

[Seyyah]

• (Cilt 2:) Hakkari - Van - Bitlis - Muş - Erzurum - Bayburt - Gümüşhane - Trabzon

027A BLAU, O. (1828-1879)

“Reisen im Orient” (Doğuda Seyahatler)

Zeitschrift für allgemeine Erdkunde, neue Folge 10 (1861) s. 371-383, 401-409.

[Avusturya Trabzon konsolosu]

• Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Muş

027B BLAU, O.

“Dr. Auriema’s Reiserouten in Kurdistan mitgetheilt von Dr. O. Blau” (Dr. O. Blau Tarafından Bildirilen Dr. Auriema’nın Kürdistan’daki Güzergahları)
Petermanns Mittheilungen aus Justus Perthes’ Geographischer Anstalt ..... 9 (1863) s. 165-167.

• Bitlis - Siirt - Şırnak - Hakkari - Van

027C BLAU, O.

“Vom Urumia See nach dem Van See. Mittheilungen aus dem Tagebuche von O. Blau” (Urmiye Gölü’nden Van Gölü’ne. O. Blau’nun Günlüğünden Açıklamalar)

Petermanns Mittheilungen aus Justus Perthes’ Geographischer Anstalt ... 9 (1863) s. 201-210.

• Van

028 BLUHM, Julius (1822-1900)

“Routen im türkischen Armenien” (Türk Ermenistan’da Güzergahlar)
Zeitschrift für allgemeine Erdkunde (Berlin), Neue Folge 16 (1864) s. 346-357.

[Osmanlı hizmetinde şubay]

• Erzincan - Erzurum - Kars

029 BLUNT, Anne (Lady) (1837-1917)

Bedouin tribes of the Euphrates, by --. Edited, with a preface and some account of the Arabs and their horses by W. S. B. (Fırat Nehrinin Bedevi Aşiretleri)
New York, 1879 (Harper & Brother, Publishers)

[Seyyah, at uzmanı]

• Hatay

030 BORÉ, Eugène (1809-1878)

Correspondance et memoires d’un voyageur en Orient (Doğu’da bir Seyyahın Yazışma ve Anıları)

Paris, 1840. 2 cilt.

[Dilbilimci]

• (Cilt 1:) Samsun - Tokat - Sivas - Erzincan - Erzurum - (Cilt 2:) Van - Hakkari

031A BRANT, James (öl. 1861)

“Journey through a part of Armenia and Asia Minor, in the year 1835” (1835 Yılında Ermenistan ve Küçük Asya’nın Bir Bölümünde Seyahat)

Journal of the Royal Geographical Society of London 6 (1836) s. 187-223.

- Fransızca çeviri: “Voyage dans une partie de l’Arménie et de l’Asie Mineure fait en 1835 par J. Brant, consul de S.M. Britannique à Erzeroum”, *Nouvelles annales des voyages* (Paris) 1 (1838) s. 36-115.

[İngiltere Erzurum ve Trabzon konsolosu]

- Trabzon - Rize - Artvin - Ardahan - Kars - Erzurum - Erzincan - Tunceli - Elazığ - Diyarbakır - Malatya - Sivas - Tokat - Giresun - Gümüşhane

031B BRANT, James

“Notes of a Journey through a part of Kurdistan, in the Summer of 1838”
(1838 Yılında Kürdistan’ın Bir Bölümünde Bir Seyahatın Notları)

Journal of the Royal Geographical Society 10 (1841) s. 341-432.

- Erzurum - Muş - Diyarbakır - Elazığ - Bingöl - Bitlis - Van - Ağrı

032 BROCKES, Ferdinand (1867-1927)

Quer durch Kleinasien. Bilder einer Winterreise durch das armenische Notstandsgebiet
(Küçük Asya’nın Ortasından. Ermeni Acil Bölgesinden Bir Kış Seyahati Resimleri)

Gütersloh, 1900 (C. Bertelsmann)

[İlahiyatçı]

- Kahramanmaraş - Gaziantep - Şanlıurfa - Diyarbakır - Elazığ - Malatya - Sivas - Tokat - Amasya - Samsun

033 BROWNE, Edward Granville (1862-1926)

A year amongst the Persians. Impressions as to the life, character, and thought of the people of Persia received during twelve months’ residence in that country in the years 1887-1888 (İranlılar Arasında Bir Yıl. 1887-1888 Yıllarında 12 Aylık Sürede İran’ın İnsanlarının Yaşamları, Özellikleri ve Düşünceleri ile İlgili İzlenimler)

London, 1893

[Doğu bilimci]

- Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı

034 BROWNE, William Henry (1800-1877) / MACLEAN, Arthur John (1858-1943)

The Catholicos of the East and his people, being the account of five years’ work in the “Archbishop of Canterbury’s Assyrian Mission”. An account of the religious and secular life and opinions of the Eastern Syriac Christians of Kurdistan and Northern Persia (Doğunun Katolikosu ve Halkı, Canterbury Başpiskoposu Aşuri Misyonunda Beş Yıl Çalışmanın Raporu. Kürdistan ve Kuzey İran’ın Doğu Süryanilerinin Dini, Dindışı Yaşamları ve Görüşlerinin Anlatımı)

London, 1892 (Society from Promoting Christian Knowledge)

[Misyoner]

- Hakkari

035 BUCKINGHAM, J. S. (1786-1855)

Travels in Mesopotamia, including a journey from Aleppo to Bagdad by the route of Beer, Orfab, Diarbekr, Mardin and Mousul, with researches on the ruins of Nineveh, Babylon and other ancient cities (Mezopotamya’da Seyahatlar, Bir, Urfa, Diyarbekir,

Mardin ve Musul üzerinden Halep'ten Bağdat'a Yolculuk Dahil, Ninova ve Babil örenleri ve başka eski şehirleri hakkında araştırmalarla)

London (H. Colburn), 1827. 2 cilt. Aynı eser bir cilt olarak da var:

Travels in Mesopotamia including a journey from Aleppo, across the Euphrates to Orfab (the Ur of the Chaldeans) through the plains of the Turcomans, to Diarbeker in Asia Minor from thence to Mardin, on the borders of the Great Desert and by the Tigris to Mousul and Bagdad with researches on the ruins of Babylon, Nineveh, Arbela, Ctesiphon, and Selencia (Mezopotamya'da Seyahatlar, Halep'den Fırat Nehrinin öbür tarafına Urfa'ya (Keldanilerin Ur'u), Küçük Asya'da Diyarbakır'a, oradan Büyük Çölün kenarında olan Mardin'e ve Dicle nehrinden Musul ve Bağdat'a; Babil, Ninova, Erbil, Ktesiphon [Tizpon] ve Seleukia ören yerleri incelemeleriyle)

(London, H. Collburn, 1827)

[Seyyah]

• Şanlıurfa - Mardin - Diyarbakır

036 BURGİN, George Brown (1856-1944)

“My visit to Armenia” (Ermenistan'a Ziyaretim)

the Quiver. An illustrated magazine for Sunday and general reading, new and enlarged series (London, Paris and Melbourne) (1897) s. 528-535.

[Gazeteci, Osmanlı hizmetinde olan İngiliz General Baker Paşa'nın özel sekreteri]

• Mardin - Diyarbakır - Elazığ - Sivas - Tokat

037 BURNABY, Frederick Gustavus (1842-1885)

On Horseback through Asia Minor (At Sırtında Küçük Asya'dan Geçiş)

London (Sampson Low, Marston, Searle & Rivington), 1877, 2 cilt.

Türkçe çeviri: *At Sırtında Anadolu*, çev. Fatma Taşkent, Turkuvaz Y., 2007; İletişim Y., İstanbul, 2016.

[Subay]

• (Cilt 1:) Tokat - Sivas (Cilt 2:) Erzincan - Erzurum - Ağrı - Van - Kars - Ardahan - Artvin

038 BUNSEN, Victoria Alexandrina de

The soul of a Turk (Türk'un ruhu)

London/ New York (John Lane The Bodley Head, John Lane Company), 1910

• Diyarbakır - Şanlıurfa - Gaziantep (seyahat anıları)

039A BUTYKA, D.

“Das ehemalige vilajet Derssim” (Eski Dersim Vilayeti)

Mittheilungen der kaiserlich-königlichen geographische Gesellschaft in Wien 35 (1892) s. 99-126, 194-210.

[Osmanlı hizmetinde hekim]

- Tunceli

039B BUTYKA, D.

“Meine Reise von Kharput nach Diarbekir” (Harput’tan Diyarbakır’a Seyahatım)

Deutsche Rundschau für Geographie 15 (1893) s. 151-160, 214-222.

- Elazığ - Diyarbakır

040 BRYCE, James (1838-1922)

Transcaucasia and Ararat being notes of a vacation tour in the Autumn of 1876 (Transkafkasya ve Ağrı Dağı; Sonbahar 1876’da bir tatil gezisinin notları)

London, 1878 (Macmillan & Co.)

[Politikacı]

- Iğdır - Trabzon - Samsun

041 CERNIK, Josef

“Ingenieur Josef Cernik’s technische Studien-Expedition durch die Gebiete des Euphrat und Tigris nebst Ein- und Ausgangsrouten durch Nord Syrien. ed. Amand Freiherr von Lerchenfeld” (Fırat ve Dicle bölgelerinde ve Kuzey Suriye’ye giriş ve yollarında Mühendis Josef Cernik’in teknik araştırma seferi)

Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes’ Geographischer Anstalt. Ergänzungsheft 45 (1876)

- Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Şanlıurfa - Gaziantep - Kilis

042 CHANYKOFF, Nik. (Staatsrath)

“Reise im nördlichen Kleinasien im Jahre 1846” (1846 Yılında Kuzey Küçük Asya’da Bir Yolculuk)

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde in Berlin 1 (1866) s. 415-434.

[Doğubilimci]

- Amasya - Samsun

043A CHANTRE, Ernest (1843-1924)

Mission scientifique de Mr Ernest Chantre, Sous-Directeur du Museum de Lyon, dans la Haute Mésopotamie, le Kurdistan et le Caucase. Photographies de Mr Le Capitaine Barry. (Lyon Müzesi’nin müdür yardımcısı Bay Ernest Chantre’nin Kuzey Mezopotamya, Kürdistan ve Kafkasya’da bilimsel misyonu. Bay Yüzbaşı Barry’in fotoğrafları)

[Yer y.], 1881. 6 Cilt. [Fotoğraf albümleri]

[Antropolog]

- Hatay - Gaziantep - Şanlıurfa - Diyarbakır - Bitlis - Van

043B CHANTRE, Ernest

“De Beyrouth à Tiflis à travers la Syrie, la Haute-Mésopotamie et le Kurdistan” (Suriye, Kuzey Mezopotamya Üzerinden Beyrut ve Tiflis’e)

Tour du monde (Paris) 58 (1889) s. 209-304.

Ayrıbasım: *De Beyrouth à Tiflis* (Beyrut’tan Tiflis’e). Paris, 1889 (Hachette)

• Hatay - Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Bitlis - Van - Ağrı - Iğdır

044 CHILDS, W. J.

Across Asia Minor on foot (Yürüyerek Küçük Asya’dan Geçiş)

Edinburg/London, 1917, 1918, 3. b. (William Blackwood and Sons)

[Maceraperest, istihbaratçı]

• Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Kahramanmaraş - Hatay

045 CHOLET (le Comte de) (1864-1924)

Voyage en Turquie d’Asie. Arménie, Kurdistan et Mésopotamie (Türkiye’nin Asya Kesminde Bir Seyahat. Ermenistan, Kürdistan ve Mezopotamya)

Paris, 1892 (Librairie Plon)

• Sivas - Erzincan - Erzurum - Muş - Bitlis - Batman - Diyarbakır - Şırnak

046 CREAGH, James

Armenians, Koords and Turks (Ermeniler, Kürtler ve Türkler)

London, 1880 (Samuel Tinsley & Co.) 2 cilt.

[Asker]

• (Cilt 2:) Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Kars - Ağrı

047 CURZON, Robert (14. Baron Zouche) (1810-1873)

Armenia: A year at Erzeroom, and on the frontiers of Russia, Turkey, and Persia (Erzurum’da bir yıl, ve Rusya, Türkiye ve İran’ın hudutlarında)

London, 1854 (John Murray)

[Diplomat]

• Erzurum

048 CUTTS, E. L.(1824-1901)

Christians under the Crescent in Asia (Asya’da Hilal Altında Hıristiyanlar)

London, [1878] (Society for Promoting Christian Knowledge)

• Hatay - Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Siirt - Bitlis - Van - Hakkari

049 DEYROLLE, Théophile (1844-1923)

“Voyage dans le Lazistan et de l’Arménie” (Lazistan ve Ermenistan’da Yolculuk)

Tour du Monde 29 (1875) s.1-32 (1875) s.257-288, 31 (1875) s. 369-416

Başka kaynaklardan bilgi eklenerek, bu seyahatın Almanca anlatımı: “Von Trapezunt nach Erzerum” (Trabzon’dan Erzurum’a): *Globus* (Braunschweig)

27 (1875) s. 209-215, 225-232; ve "In Türkisch-Armenien" (Türk Ermenistan'da), *Globus* (Braunschweig) 29 (1876) s. 340-344, 353-358, 369-374.

Türkçe yayın: *1869'da Trabzon'dan Erzurum'a Seyahat*, çev. Reşad Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul, t.y.

[Ressam]

• Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Muş - Bitlis - Van

050 DICKSON, Bertram

"Journeys in Kurdistan" (Kürdistan'da Seyahatler)

the Geographical Journal 35/4 (1910) s. 357-379.

[İngiltere Van konsolosu]

• Van - Hakkari

051 SMITH, Eli (1801-1857) / DWIGHT, H. G. O. (1803-1862)

Missionary researches in Armenia: including a journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia with a visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas (*Ermenistan'da misyoner araştırmaları, Küçük Asya'dan Gürcistan ve İran'ın içerisine, Urmiye ve Salmas'ın Nesturi ve Keldani Hıristiyanlarına Bir Ziyaretiyle*)

London, 1834 (George Wightman)

[Misyonerler]

• Amasya - Tokat - Sivas - Erzincan - Erzurum - Kars - Ağrı - Bayburt - Gümüşhane - Trabzon

052 FAVRE, C. / MANDROT, B.

"Voyage en Cilicie 1874" (1874'de Kilikya seyahatı)

Bulletin de la Société de Géographie. Seri 7 cilt 15 (1878 Ocak-Haziran) 5-37, 116-154.

[Coğrafyacılar]

• Hatay - Osmaniye

053 FITZNER, Rudolf

Aus Kleinasien und Syrien (Küçük Asya ve Suriye'den)

Rostock, 1904 (C. J. E. Volckmann & Wette)

[Coğrafyacı]

• Hatay

054 FLANDIN, Eugène (1809-1889)

Voyage en Perse de MM Eugène Flandin, peintre, et Pascal Coste, architecte .. pendant les années 1840 et 1841. 2 cilt. (1840 ve 1841 senelerinde Ressam Bay Eugène Flandin ve Mimar Pascal Coste'nin İran seyahatı)

Paris, 1851 (Gide et J. Baudry)

Aynı seyahat hakkında: “Souvenirs de voyage en Arménie et en Perse. L’Arménie” (Ermenistan ve İran seyahatın anıları), *Revue des deux mondes nouvelle période* 10 (1851) s. 651-681.

[Ressam]

• Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı

055 FRASER, David

The Short Cut to India. The record of a journey along the route of the Baghdad Railway (Hindistan’a Kestirme Yol. Bağdat Demiryolu Boyunca Bir Seyahatın Raporu)

Edinburgh/ London, 1909 (William Blackwood and Sons)

• Osmaniye - Gaziantep - Kilis - Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Şırnak

056 FRASER, James Baillie (1783-1856)

A winter’s journey (Tatar) from Constantinople to Tehran; with travels through various parts of Persia, &c. 2 cilt. (İstanbul’dan Tahran’a bir kış seyahati (Tatar); İran’ın çeşitli bölgelerinden geçen seyahatlerle)

London, 1838 (Richard Bentley)

[Ressam]

• (Cilt 1:) Amasya - Tokat - Sivas - Erzincan - Erzurum - Ağrı

057 GEARY, Grattan

Through Asiatic Turkey. Narrative of a journey from Bombay to the Bosphorus (Türkiye’nin Asya kesiminden. Bombay’dan Boğaz’a bir yolculuğun anlatımı)

London, 1878 (Sampson Low, Marston, Searle & Rivington). 2 cilt.

• (Cilt 2) Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Şanlıurfa - Hatay

058 GRANT, Asahel (1807-1844)

The Nestorians or the lost tribes containing evidence of their identity; an account of their manners, customs, and ceremonies, together with sketches of travel in ancient Assyria, Armenia, Media, and Mesopotamia and illustrations of scripture prophecy (Nasturiler, Kimliklerine İlişkin Kanıtlarla Kayıp Kabileler; Ahlak, Adet ve Törenleri Hakkında Rapor; kadim Asur, Ermenistan, Medya ve Mezopotamya seyahat notları ve kutsal yazılardan örneklerle)

London, 1841 (Murray)

[Misyoner]

• Erzurum - Ağrı - Elazığ - Diyarbakır - Mardin - Hakkari - Şırnak

059 GOLDSMID, Frederic John (1818-1908)

“Report of an overland journey from Bagdad to Constantinople, through Turkish Arabia and Asia Minor” (Türk Arabistan ve Küçük Asya’dan Geçerek Bağdat’tan İstanbul’a karadan bir yolculuğun raporu)

the Transactions of the Bombay Geographical Society 18 (1868)

[Subay]

- Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Elazığ - Malatya - Sivas
- 060A GROTHE, Hugo (1869-1954)
Auf türkischer Erde. Reisebilder und Studien (Türk Topraklarında. Resimler ve Etüdüler)
 Berlin, 1903
 [Coğrafyacı]
- Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum
- 060B GROTHE, Hugo
Meine Vorderasienexpedition 1906 und 1907 (1906 ve 1907'de Yakın Doğu Seferi)
 Leipzig, 1912 (Karl W. Hiersemann)
 Ayrıca bu seyahat ile ilgili bir resim albümü yayınlandı: *Geographische Charakterbilder aus der asiatischen Tuerkei und dem suedlichen mesopotamisch-iranischen Randgebirge* (Pusht-i-kuh) (Leipzig, 1909, Karl W. Hiersemann)
 [Yazar]
- Kahramanmaraş - Şanlıurfa - Diyarbakır - Mardin - Şırnak
- 061 HAMILTON, William John (1805-1867)
Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with some account of their antiquities and geology (Küçük Asya, Pontus ve Ermenistan'dan araştırmalar; eski yapıtlar ve jeolojileri hakkında bir raporla)
 London, 1842 (John Murray) 2 cilt.
 Türkçesi: *Küçük Asya*, çev. Kasım Toraman, Midas Kitap, İstanbul, 2013.
 [Arkeolog]
- (Cilt 1) Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Kars - Giresun - Ordu - Samsun - Tokat - Amasya
- 062 HARRIS, J. Rendel (1852-1941)/ HARRIS, Helen B.
Letters from the scenes of the recent massacres in Armenia (Ermenistan'daki son zamanlarda yaşanan katliamların sahnelerinden mektuplar)
 London, 1897 (James Nisbet & Co.)
 Türkçede: *Ermeni Mektupları, Ermenistan'daki Yakın Dönem Kıyımlarından Canlı Tablolar, 1896-1897*, çev. Ömer Öztürk, Yaba Y., İstanbul, 2008.
 [İlahiyatçı ve eşi]
- Hatay - Kilis - Gaziantep - Şanlıurfa - Diyarbakır - Mardin - Elazığ - Malatya - Erzincan - Sivas - Tokat - Amasya - Samsun
- 063 HAWLEY, Walter A.
Asia Minor (Küçük Asya)
 London, New York (John Lane), 1918
 • Samsun - Ordu - Giresun - Trabzon

064 HEPWORTH, George H. (1833-1902)

On horseback through Asia Minor (At Sirtında Küçük Asya)

London, 1898 (Isbister and company limited)

[Din adamı, gazeteci]

- Samsun - Giresun - Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Bitlis - Diyarbakır - Şanlıurfa - Gaziantep - Kilis - Hatay

065 HEUDE, William

Voyage up the Persian Gulf and a journey overland from India to England in 1817 containing notices of Arabia Felix, Arabia Deserta, Persia, Mesopotamia, the Garden of Eden, Babylon, Bagdad, Koordistan, Armenia, Asia Minor etc etc (Basra Körfezi'ne Bir Deniz Yolculuğu ve 1817'de Arabia Felix, Arabia Deserta, İran, Mezopotamya, Aden Bahçesi, Babil, Kürdistan, Ermenistan'dan vs. vs. Hindistan'dan kara yoluyla İngiltere'ye)

London, 1819 (Longhan Hurst, Rees, Orme, and Brown)

- Mardin - Diyarbakır - Elazığ - Malatya - Sivas - Tokat

066 HINRICHS, W.

“Eine Karawanenreise von Môsul nach Aleppo vom 9. März bis 25. April 1911” (9 Mart-25 Nisan 1911 arasında Musul'dan Halep'e bir kervan yolculuğu)

Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus Justus Pertbes' Geographischer Anstalt 60 (Jan. 1914) s. 189-193, 257-259.

- Mardin - Şanlıurfa - Gaziantep

067 HODGETTS, E. A. Brayley

Round about Armenia. The record of a journey across the Balkans through Turkey, the Caucasus and Persia in 1895 (Ermenistan'ın etrafında. Balkanlar'dan Türkiye, Kafkasya ve İran'dan bir seyahatin raporu)

London, 1896 (Sampson Low, Marston and company)

- Trabzon

[Gazeteci]

068 HOFFMEISTER, E. v. (1852-1920)

Durch Armenien. Eine Wanderung und der Zug Xenophons bis zum schwarzen Meere. Eine Militär-Geographische Studie (Ermenistan'dan. Bir gezinti ve Xenophon'un Karadeniz Seferi. Bir askerî-coğrafi inceleme)

Leipzig & Berlin, 1911 (B. G. Teubner)

[Subay]

- Kars - Erzurum - Bayburt - Gümüşhane - Giresun

069 HOMMAIRE DE HELL, Xavier de (1812-1848)

Voyage en Turquie et en Perse exécuté par ordre du gouvernement français pendant les années 1846, 1847 et 1848. (1846, 1847 ve 1848 Yıllarında Fransız Hükümetinin Emriyle Gerçekleştirilen Türkiye ve İran Seyahatı)

Paris, 1854 (P. Bertrand), 4 cilt.

[Coğrafyacı]

- (Cilt 2:) Samsun - Ordu - Giresun - Trabzon - Gümüşhane - Erzincan - Elazığ - Diyarbakır - Muş - Bitlis - Van

070 HUMANN, Karl (Carl) (1839-1896)/ PUCHSTEIN, Otto (1856-1911)

Reisen in Kleinasien und Nordsyrien (Küçük Asya ve Kuzey Suriye'de Seyahatlar)

Berlin, 1890

[Arkeologlar]

- Hatay - Gaziantep - Şanlıurfa - Diyarbakır - Adıyaman - Kahramanmaraş - Osmaniye

071A HUNTINGTON, Ellsworth (1876-1947)

"Through the great cañon of the Euphrates River" (Fırat'ın Büyük Kanyonunda)

the Geographical Journal 20 (July-Dec 1902) s. 175-200.

[Coğrafyacı]

- Tunceli - Elazığ - Malatya - Diyarbakır - Adıyaman

071B HUNTINGTON, Ellsworth

"The Valley of the Upper Euphrates River and its people" (Yukarı Fırat nehrinin Vadisi ve İnsanları)

Bulletin of the American Geographical Society 34/4 (1902) s.301-310, 34/5 (1902) s.384-393

- Elazığ

071C HUNTINGTON, Ellsworth

"The Mountaineers of the Euphrates" (Fırat'ın Dağ Halkı)

the National Geographic Magazine 20 (feb.1909) s. 142-156.

- Elazığ - Malatya - Adıyaman

072 JAUBERT, Amédée (1779-1847)

Voyage en Arménie et en Perse, fait dans les années 1805 et 1806, par -- --Accompagné d'une carte des pays compris entre Constantinople et Téhéran, dressée par M. le chef d'escadron Lapie, suivi d'une notice sur le Ghilan et le Mazenderan, par M. le colonel Trézel ... (1805 ve 1806 Yıllarında Ermenistan ve İran'da Seyahat)

Paris, 1821 (Pélicier & Nepveu)

[Diplomat, dilbilimci]

- Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı - Samsun - Sivas - Erzurum - Van

073 KINNEIR, John Macdonald (1782-1830)

Journey through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the years 1813 and 1814 with remarks on the marches of Alexander and retreat of the Ten Thousand, by -- (1813 ve 1813 Yıllarında Küçük Asya, Ermenistan ve Kürdistan'da Yolculuk; Büyük İskender'in Seferleri ve Onbinler'in Dönüşü'yle ilgili notlarla)

London, 1818 (John Murray)

Fransızca çeviri: *Voyage dans l'Asie Mineure, l'Arménie et le Kourdistan, dans les années 1813 et 1814; suivi de remarques sur les marches d'Alexandre, et la retraite des Dix-Mille par ---*. Çev. : N. Perrin.

Paris, 1818 (Librairie de Gide Fils). 2 cilt.

[Asker, diplomat]

- Samsun - Ordu - Giresun - Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Muş - Bitlis - Siirt - Batman - Mardin - Şırnak

074 KOCH, Karl Heinrich Emil (1809-1879)

Wanderungen im Oriente während der Jahre 1843 und 1844 (1843 ve 1844 Yıllarında Doğu'da Geziler)

Weimar, 1846. 2 cilt. (1: Reise längs der Donau nach Konstantinopel und nach Trebisond, 2: Reise im Pontischen Gebirge und türkische Armenien)

Türkçe: *Rize, Prof. Karl Koch'un 1843-44 Yıllarındaki Seyahatnamesinin Rize Bölümü*, çev. Tahir Deveci, yay. Muzaffer Arıcı, Ankara, 1991.

[Botanikçi]

- Trabzon - Rize - Erzurum - Artvin - Ardahan - Bingöl - Muş - Ağrı - Kars

075 KOTSCHY, Theodor (1813-1866)

“Neue Reise nach Kleinasien” (Küçük Asya'ya Yeni Bir Seyahat)

Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt 6 (1860) s. 68-77.

[Botanikçi]

- Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Bingöl - Muş - Bitlis - Van - Siirt

076 LAYARD, Austen H. (1817-1894)

Discoveries among the ruins of Nineveh and Babylon with travels in Armenia, Kurdistan and the desert; being the result of a second expedition undertaken for the trustees of the British Museum (Ninova ve Babil Örenlerinde Buluşlar; Britanya Müzesi'nin Mütavelli Heyeti için gerçekleştirilen ikinci seferin sonucunda Ermenistan, Kürdistan ve Çöl Seyahatlarıyla)

New York, 1853 (Harper & Brothers Publishers)

Türkçede: *Ninova ve Kalıntıları*, çev. Zafer Avşar, Avesta, İstanbul, 2000.

[Arkeolog, diplomat]

- Bayburt - Erzurum - Muş - Bitlis - Siirt - Batman - Şırnak - Hakkari - Van

077 LEHMANN-HAUPT, C. F. (1861-1938)

Armenien einst und jetzt. Reisen und Forschungen (Ermenistan Dün ve Bugün. Seyahatlar ve Araştırmalar)

Berlin/Leipzig, 1910-1931. 3 cilt olarak 2 bölüm. (1. bölüm: Vom Kaukasus zum Tigris und nach Tigranokerta, Berlin, 1910; 2. bölüm 1. cilt: Auf chaldischer und griechischer Spur im türkischen Ostarmenien, in Nordassyrien, und vom grossen Zab zum Schwarzen Meer; 2. bölüm 2. cilt: Kultur, Herkunft und Verbleib der Chalder. Der Rückzug der Zehntausend von der Ebene von Alaschgert zum Schwarzen Meer, Berlin/Leipzig, 1931).

[Arkeolog]

- Trabzon - Diyarbakır - Erzincan - Malatya - Tunceli - Van - Bitlis - Şırnak

078 LOHMANN, Ernst

“Durch Sophene und Kataonien” (*Sophene ve Kataonya'dan*)

Globus 90 (1906) s. 37-42, 53-57.

[Arkeolog]

- Malatya - Elazığ - Kahramanmaraş

079 LOTTIN DE LAVAL

“Ein Besuch bei Khan Mahmud und Halil Bey in Kurdistan” (Kürdistan'da Han Mahmud ve Halil Bey'e Bir Ziyaret)

Das Ausland 18 (1845) 1339-1340, 1343-1344.

[Arkeolog]

- Bitlis - Van

(Fransızca'dan çevirilmiş olmalıdır, orijinali bulunmadı)

080 LYCKLAMA À NIJEHOLT, Tinco Martinus (1837-1900)

Voyage en Russie, au Caucase et en Perse, dans la Mésopotamie, le Kurdistan, la Syrie, la Palestine et la Turquie, exécuté pendant les années 1866, 1867 et 1868 (1866, 1867 ve 1868 Yıllarında Rusya, Kafkasya, İran, Mezopotamya, Kürdistan, Suriye, Filistin ve Türkiye Seyahati)

Paris, 1872-1875 (A. Bertrand). 4 Cilt.

[Hollandalı seyyah]

- (Cilt 4:) Hatay

081 LYNCH, Henry F. B. (1862-1913)

Armenia. Travels and Studies (Ermenistan Seyahatlar ve Araştırmalar)

London, 1901 (Longmans, Green, and Co.). 2 cilt. Cilt 1: The Russian Provinces (Rus Vilayetleri) Cilt 2: The Turkish Provinces (Türk Vilayetleri)

[İrlandalı hukukçu, politikacı]

- (Cilt 1:) Kars, (Cilt 2:) Ağrı - Van - Bitlis - Muş - Erzurum - Bingöl
- 082 MACLER, Frédéric (1869-1938)
 “Autour de la Cilicie. Zéytoun (Notes d’ethnographie arménienne)” (Kilikya’nın Çevresinde. Zeytun). (Ermeni Etnografya Notları)
Journal Asiatique série 11, 7 (1916) s. 139-169.
 [Dilbilimci, Doğubilimci]
- Kahramanmaraş
- 083 MAERCKER, G.
 “Beiträge zur Erforschung Klein-Asiens” (Küçük Asya Araştırmalarına Katkılar)
Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 34 (1899) s. 363-390.
 [Subay]
- Samsun
- 084A MAUNSELL, Francis Richard
 “Kurdistan” (Kürdistan)
the Geographical Journal 3/2 (1894) s.81-95
 [İngiliz asker ateşesi, istihbaratçı]
- Erzurum - Muş - Van - Bitlis - Siirt - Şırnak
- 084B MAUNSELL, Francis Richard
 “Central Kurdistan” (Orta Kürdistan)
the Geographical Journal 18/2 (1901) s. 121-144.
 • Van - Hakkari - Siirt
- 085 MILLINGEN, Frederick (Osmanlıca ismi: Osman Seyfi Bey) (1839-?)
Wild life among the Koords (Kürtler Arasında Vahşi Yaşam)
 London, 1870 (Hurst and Blackett, Publishers)
 [Osmanlı hizmetinde şubay]
- Erzurum - Ağrı - Van - Bitlis
- 086 MOLYNEUX-SEEL, L.
 “A journey in Dersim (Dersim’de Bir Yolculuk)
the Geographical Journal 44/1 (1914) s. 44-68.
 [Subay]
- Tunceli - Erzincan
- 087 MONTEITH, Lieut.-General W.
Kars and Erzeroum: with the campaigns of Prince Paskiewitch in 1828 and 1829; and an account of the conquests of Russia beyond the Caucasus from the time of Peter the Great to the Treaty of Turcoman Chie and Adrianople. (Kars ve Erzurum: Prens

Paskiviç'in 1828 ve 1829 Seferleri; Büyük Petro'dan Türkmençay ve Edirne Antlaşmalarına kadar Rusya'nın Kafkas Ötesi Fetihlerine Dair)

London, 1856 (Longman, Brown, Green, and Longman)

[Subay]

• Erzurum - Kars - Ardahan - Ağrı - Van - Muş - Iğdır - Bayburt

088 MORIER, James (1780-1849)

A journey through Persia, Armenia and Asia Minor, to Constantinople, in the years 1808 and 1809 (1808 ve 1809 Yıllarında İran, Ermenistan ve Küçük Asya'dan İstanbul'a Seyahat)

London, 1812

Almanca çeviri: *Reise durch Persien, Armenien, und Klein-Asien nach Constantinopel in 1808 und 1809* / Jam. Morier; aus dem Englischen im Auszuege uebersetzt. - Weimar, 1815.

Türkçede: *İsfahan'dan İstanbul'a Hacı Baba'nın Maceraları*, çev. Nihal Yeğinoğlu, İmge Y., Ankara, 2006.

[Diplomat]

• Ağrı - Erzurum - Erzincan - Gümüşhane - Sivas - Tokat - Amasya

089 MÜLLER-SIMONIS, Paul

Du Caucase au golfe Persique à travers l'Arménie, le Kurdistan et la Mésopotamie, suivie de notices sur la géographie et l'histoire ancienne de l'Arménie par H. Hyvernat (Kafkasya'dan Başra Körfezine; Ermenistan, Kürdistan ve Mezopotamya'dan Ermenistan'ın coğrafyası ve eski tarih ile ilgili H. Hyvernat tarafından [yazılan] Notlarla)

Washington D.C., 1892 (Université catholique d'Amérique)

[Din adamı, gazeteci]

• Van - Bitlis - Siirt - Şırnak

090 NAUMANN, Heinrich Edmund (1854-1927)

Vom Goldnen Horn zu den Quellen des Euphrat. Reisebriefe, Tagebuchblätter und Studien über die asiatische Türkei und die Anatolische Bahn (Haliç'ten Dicle'nin Kaynaklarına. Asya'daki Türkiye ve Anadolu Demiryolu Hakkında Seyahat Mektupları, Günlük Sayfaları ve Araştırmalar)

München/Leipzig, 1893 (R.Oldenbourg)

[Jeolog]

• Sivas - Malatya - Elazığ - Diyarbakır - Bingöl - Erzurum - Trabzon

091 NOLDE, Eduard (Baron)

Reise nach Innerarabien, Kurdistan und Armenien 1892 (İç-Arabistan, Kürdistan ve Ermenistan'a Seyahat 1892)

Braunschweig, 1895 (Friedrich Vieweg und Sohn)

[Maceraperest]

- Şırnak - Siirt - Bitlis - Erzurum - Trabzon
- 092 OBERHUMMER, Roman/ ZIMMERER, Heinrich
Durch Syrien und Kleinasien. Reiseschilderungen und Studien (Suriye ve Küçük Asya'dan Seyahat Notları ve Araştırmaları)
[Arkeologlar]
Berlin, 1899
- İller tespit edilemedi
- PERCY (earl), WARKWORTH'e bkz. (124B)
- 093 PIETSCHMANN, Viktor (1881-1956)
Durch kurdische Berge und armenische Städte. Tagebuch der österreichischen Armenienexpedition (Kürt Dağlar ve Ermeni Şehirlerden. Avusturya Ermenistan Seferinin Günlüğünden) Wien, 1940.
Birinci Dünya Savaşından önce yapılan bir seyahat.
[Biyolog, coğrafyacı]
- İller tespit edilemedi
- 094A POLLINGTON (Viscount) [4th Earl of Mexborough], [John Charles George Savile]
“Notes on a journey from Erz-Rúm, by Músh, Diyár-Bekr, and Bíreh-jik, to Aleppo, in June, 1838” (Haziran 1838 Erzurum'dan, Muş, Diyarbakır ve Birecik Üzerinden Halep'e Bir Seyahatın Notları)
Journal of the Royal Geographical Society of London 10 (1841) s. 445-454.
[Politikacı]
- Erzurum - Muş - Diyarbakır - Şanlıurfa
- 094B POLLINGTON (Viscount) [4th Earl of Mexborough], John Charles George Savile
Half around the Old World. Being some account of a tour in Russia, the Caucasus, Persia and Turkey, 1865-66 (Eski Dünya'nın Yarisından. 1865-1866'da Rusya, Kaykasya, İran ve Türkiye'de bir Gezinin Raporu)
London, 1867 (Edward Moxon & Co.)
- Şırnak - Mardin - Diyarbakır - Elazığ - - Malatya - Sivas - Tokat - Samsun
- [094A ile aynı kişi olduğu belli değil, oğlu olabilir]
- 095 PORTER, Robert Ker (1777-1842)
Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia &c during the years 1817, 1818, 1819 and 1820 (1817, 1818, 1819 ve 1820 Yılında Gürcistan, İran, Ermenistan ve Kadim Babil'e Seyahat)
London, 1821-1822 (Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown) 2 cilt.
[İskoçyalı ressam]
- Kars - Erzurum - Giresun - Tokat - Amasya

096 PRICE, M. Philips

“A journey through Turkish Armenia and Persian Khurdistan” (Türk Ermenistan'ı ve İran Kürdistan'ında Bir Yolculuk)

Journal of the Manchester Geographical Society 30 (1915) s. 45-67.

[Politikacı]

• Trabzon - Erzurum - Ağrı

097 RADDE, Gustav (1831-1903)

“Die Ebene des Oberen Fırat” (Yukarı Fırat Ovası)

Mitteilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt über wichtige neue Forschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie 23 (1877) s. 260-267.

[Doğabilimci]

• Erzurum

098 RASSAM, Hormuzd (1826-1910)

Asshur and the land of Nimrod being an account of the discoveries made in the ancient ruins of Nineveh, Asshur, Sepharvaim, Calah, Babylon, Borsippa, and Van, including a narrative of different journeys in Mesopotamia, Assyria, Asia Minor and Koordistan (Aşur ve Nemrut'un Ülkesi; Ninova, Aşur, Sefarvayim, Calah, Babil, Borsippa ve Van'ın eski ören yerlerinde yapılan keşifler ve Mezopotamya, Aşur, Küçük Asya ve Kürdistan'da çeşitli seyahatlar)

Cincinnati (Curts & Jennings), New York (Eaton & Mains), 1897.

[Arkeolog]

• (1870 yıllarında çeşitli yolculuklar) Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Bitlis - Muş - Van - Hakkari - Şırnak - Siirt

099 RILEY, A.

Narrative of a visit to the Assyrian Christians in Kurdistan undertaken at the request of the Archbishop of Canterbury, in the Summer of 1884 (Canterbury Başpiskoposu'nun ricası üzerine Kürdistan'daki Aşuri Hıristiyanlarına yapılan ziyaretin notları)

London [tarih yok], Assyrian Christian Committee [?]

[Misyoner]

• Hakkari

100 ROHRBACH, Paul (1846-1871)

Vom Kaukasus zum Mittelmeer. Eine Hochzeits- und Studienreise durch Armenien (Kafkasya'dan Akdeniz'e. Ermenistan'da Balayı ve Araştırma gezisi)

Leipzig & Berlin, 1903 (B. G. Teubner)

[Yazar]

• Kars - Iğdır - Ağrı - Van - Bitlis - Muş - Bingöl - Elazığ - Şanlıurfa - Diyarbakır

101 ROUSSEL, Thèrese

“Souvenirs d’une Française en Arménie” (Bir Fransız Kadının Ermenistan Anıları)

Tour du Monde, nouvelle série, 19 (1913) s. 529-576.

[Erzurum’da görevli bir jeoloğun kızı]

• Erzurum

102 RYAN, Charles E.

Under the Red Crescent. Adventures of an English surgeon with the Turkish army at Plevna and Erzeroum, 1877-1878 (Kızıl Hilal Altında. 1877-1878’de Plevne ve Erzurum’da Türk ordusu ile beraber olan bir İngiliz hekimin maceraları)

New York, 1897 (Charles Scribner’s Sons)

[Osmanlı hizmetinde hekim]

• Trabzon - Bayburt - Erzurum - Kars

103A SAAD, Lamec (1852-1931)

“Zwei türkische Städtebilder aus der Gegenwart (Erzerum und Trapezunt)” (İki Türk Şehrinin Bugünkü Görüntüleri (Erzurum ve Trabzon))

Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt 42 (1896) s. 282-290.

[Osmanlı hizmetinde hekim]

• Trabzon - Erzurum

103B SAAD, Lamec

Sechzehn Jahre als Quarantänearzt in der Türkei (Türkiye’de Karantina Doktoru Olarak On Altı Yıl)

Berlin, 1913 (Dietrich Reimer, Ernst Vohsen)

• Trabzon - Erzurum - Diyarbakır

104 SANDRECZKI, C.

Reise nach Mosul und durch Kurdistan nach Urumia unternommen im Auftrage der Church Missionary Society in London, 1850 (Londra Kilise Misyoner Cemiyeti emriyle Musul’a ve Kürdistan’dan Urumiye’ye Yapılan Bir Seyahat, 1850)

Stuttgart, 1857 (J. F. Steinkopf)

[Misyoner]

• Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Malatya - Elazığ - Diyarbakır - Batman - Şırnak

105 SANDWITH, Humphry (1822-1881)

A narrative of the siege of Kars, and of the six months’ resistance by the Turkish garrison under General Williams to the Russian army: together with a narrative of travels and adventures in Armenia and Lazistan; with remarks on the present state of Turkey (Kars’ın kuşatılması ve General Williams’in önderliğinde Türk garnizonunun Rus ordusuna altı ay boyunca direnmesinin anlatımı; Ermenistan ve Lazis-

tan'da seyahatlar ve maceraların anlatımıyla, Türkiye'nin bugünkü hal ile ilgili notlarla)

London, John Murray, 1856

[Osmanlı hizmetinde hekim]

• Samsun - Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Kars

106 SARRE, Friedrich (1865-1945)/ HERZFELD, Ernst Emile (1879-1948)

Archäologische Reise im Euphrat - und Tigrisgebiet (Fırat ve Dicle bölgesinde bir arkeolojik seyahat)

Türkçe: *Küçük Asya Seyahati – 1895 Yazı – Selçuklu Sanatı ve Ülkesinin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, çev. Dara Çolakoğlu, Pera Turizm Y., İstanbul, 1998.

[Arkeologlar]

Berlin, 1911-1920. 3 Cilt.

107 SHIEL, J.

“Notes on a Journey from Tabríz, through Kurdistán, via Ván, Bitlís, Se’ert and Erbil, to Suléimáníyeh, in July and August, 1836” (Temmuz ve Ağustos 1836’da Tebriz’den Süleymaniye’ye, Kürdistan’da Van, Bitlis, Siirt ve Erbil Üzerinden Seyahat Notları)

Journal of the Royal Geographical Society of London 8 (1838) s. 54-101.

[İran’da İngiliz konsolos]

• Van - Bitlis - Siirt - Mardin - Şırnak

108 SCHULZ, Fr. Éd.

“Mémoire sur le lac de Van et ses environs (envoyé à Paris le 8 juin 1828)” (Van Gölü ve Çevresi Hakkında Bildiri. 8 Temmuz 1828’te Paris’e gönderildi)

Journal Asiatique, série 3, tome 9 (April-Jun 1840) s. 257-323.

[Arkeolog, 1828 yılında Van Başkale yakınlarında öldürülmüş]

• Van

109 SOANE, E. B.

To Mesopotamia and Kurdistan in disguise. With historical notices of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan (Tebdil Kiyafetle Mezopotamya ve Kürdistan’a. Kürt aşiretler ve Kürdistan’daki Keldaniler ile ilgili tarihi notlarla)

Boston [1914] (Small, Maynard and Company)

Türkçe çeviri: *Mezopotamya ve Kürdistan’a Gizli Yolculuk*, çev. Fahriye Adsay, Avesta, İstanbul, 2007.

[Yazar, İngiliz Irak idaresinde görevli]

• Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Şırnak

110 SOUTHGATE, Horatio (1812-1894)

Narrative of a tour through Armenia, Kurdistan, Persia and Mesopotamia with an introduction and occasional observations upon the condition of Mohammedanism and Christianity in those countries. 2 cilt. (Ermenistan, Kürdistan, İran ve Mezopotamya'da bir turun anlatımı, bir giriş ve bu ülkelerdeki İslam ve Hıristiyanlığın durumları ile ilgili gözlemler)

New York, 1840 (D. Asleton & Co.) 2 cilt.

[Misyoner]

- (Cilt 1:) Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Muş - Bitlis - Van (Cilt 2:) Mardin - Diyarbakır - Sivas

111A STRECKER, Wilhelm (1830-1890)

“Beiträge zur Geographie von Hoch-Armenien” (Yüksarı Ermenistan'ın Coğrafyasına Katkılar)

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 4 (1869) s. 145-162, 512-552.

[Osmanlı hizmetinde şubay]

- Erzurum - Erzincan

111B STRECKER, Wilhelm

“Topographische Mittheilungen über Hocharmenien” (Yukarı Ermenistan Hakkında Topografik Bildiriler)

Zeitschrift für allgemeine Erdkunde, Neue Folge, 11 (1861) s. 258-279.

- Erzincan - Tunceli - Bingöl - Elazığ

111C STRECKER, Wilhelm

“Notizen über das obere Zab-Ala-Gebiet und Routiers von Wan nach Kotur” (Yukarı Zab-Ala bölgesi hakkında notlar, ve Van'dan Kotur'a güzergahlar)

Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiet der Geographie (1863) s. 257-262.

- Van - Hakkari

112 SUTER, Henry (1841-1918)

“Notes on a Journey from Erz-Rúm to Trebizond, by way of Shebbkháneh, Kará Hisár, Sívas, Tókát, and Sámsún, October 1838” (Erzurum'dan Trabzon'a bir seyahatin notları, Şebinkarahisar, Sivas, Tokat ve Samsun üzerinden. Ekim 1838)

Journal of the Royal Geographical Society of London 10 (1841) s. 434-444.

- Erzurum - Erzincan - Gümüşhane - Giresun - Sivas - Tokat - Amasya - Samsun

113A SYKES, Mark (1879-1919)

Through five Turkish provinces (Beş Türk Vilayetinden Geçiş)

London, 1900 (Bickers and Son)

[Seyyah, İngiliz hükümet danışmanı]

- Şırnak - Siirt - Bitlis - Van - Ağrı - Iğdır

113B SYKES, Mark

Dar-ul-Islam. A record of a journey through ten of the Asiatic provinces of Turkey (Darü'l-İslam. Türkiye'nin On Asya Vilayetinden Bir Seyahat Günlüğü)

London, 1904 (Bickers & Son)

- Hatay - Kilis - Gaziantep - Kahramanmaraş - Malatya - Adıyaman - Mardin - Şırnak - Siirt - Bitlis - Van

113C SYKES, Mark (1879-1919)

“Journeys in North Mesopotamia” (Kuzey Mezopotamya’da Seyahatlar)
the Geographical Journal 30/3 (1907) s.237-254, 30/4 (1907) s. 384-398.

- Şanlıurfa - Diyarbakır - Mardin - Şırnak

114A TAYLOR, J. G.

“Travels in Kurdistan, with Notices of the Eastern and Western Tigris, and ancient Ruins in their Neighbourhood” (Kürdistan’da Seyahatlar, Doğu ve Batı Dicle ve çevresinde eski harabeler ile ilgili bildirimlerle)

the Journal of the Royal Geographical Society, London 35 (1865) s. 21-58.

[İngiliz Erzurum ve Diyarbakır Konsolusu]

- Diyarbakır - Batman - Siirt - Mardin - Bingöl - Muş - Bitlis - Şırnak

114B TAYLOR, J. G.

“Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan, and Upper Mesopotamia, with Notes of Researches in the Deyrsim Dagh” (Ermenistan, Kürdistan ve Kuzey Mezopotamya’da bir seyahatin seyir defteri, Dersim dağı ile ilgili araştırma notlarıyla)

the Journal of the Royal Geographical Society, London 38 (1868) s. 281-361.

- Erzurum - Erzincan - Gümüşhane - Giresun - Sivas - Malatya - Elazığ - Tunceli - Diyarbakır - Şanlıurfa - Mardin

114C TAYLOR, J. G.

“Route from Erzerum to Diarbekr” (Erzurum’dan Diyarbakır’a Güzergah)

Proceedings of the Royal Geographical Society of London 12/5 (1867 - 1868), s. 302-305

- Erzincan - Tunceli

115A TEXIER, Charles (1802-1871)

L’Arménie, la Perse et la Mésopotamie. Géographie, Géologie, Monuments anciens et modernes, Moeurs et Coutumes. (Ermenistan, İran, ve Mezopotamya. Coğrafya, jeoloji, eski ve modern anıtlar, töreler ve adetler)

Paris, 1842-1852. (Firmin Didot) 2 c.

Türkçe: *Küçük Asya*, çev. Ali Suad, Matbaa-i Amire, İstanbul, 3 cilt, 1339-1340; Yeni yazı: haz. Kazım Yaşar Koprıman, Musa Yıldız, Enformasyon ve Dokümantasyon Hiz. Vakfı, Ankara, 2002.

[Mimar, arkeolog]

• Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Kars - Ağrı - Van - Mardin - Diyarbakır - Şanlıurfa

115B TEXIER, Charles

“Itinéraires en Arménie, en Kurdistan et en Perse” (Ermenistan, Kürdistan ve İran’da Güzergahlar)

Bulletin de la Société de Géographie, deuxième série, 20 (July 1843) s. 229-249

(Tablo şeklinde seyyahın güzergahları)

116 THIELMANN, Max von (Freiherr / Baron) (1846-1929)

Streifzüge im Kaukasus, in Persien, und in der asiatischen Türkei (Kafkasya, İran ve Türkiye Asya’sında Keşif Gezileri)

Leipzig, 1875 (Duncker & Humblot)

İngilizce çeviri: *Journey in the Caucasus, Persia and Turkey in Asia*

London, 1875 (John Murray). 2 cilt.

Fransızca çeviri: *Le Caucase, le Perse et la Turquie d’Asie d’après la relation de M. le Baron de Thielmann*, Paris, 1876 (E. Plon)

[Diplomat]

• Kars - Iğdır

117 TSCHIHATSCHEFF, P. von (Čičačev, Petr A. (1808-1890)

P.v.Tschihatscheff’s Reisen in Kleinasien und Armenien 1847-1863. Itinerare redigirt und mit einer neuem Construction der Karte von Kleinasien begleitet von H. Kiepert. (P. Tschihatscheff’in Küçük Asya ve Ermenistan’daki Seyahatları. 1847-1863. Güzergahları H. Kiepert tarafından düzenlenmiş ve yeni bir Küçük Asya harita tasarımıyla)

Gotha, 1867 (Justus Perthes) (Ergänzungsheft 20 zu Petermann’s Geographische Mittheilungen)

Bu yayın ile ilgili ayrıca: “Itinerar der kleinasiatischen Reise P. v. Tschichatshof’s im Jahre 1858, *Zeitschrift für allgemeine Erdkunde*, Neue Folge (yeni serisi) 6 (1859) s. 275-342.

• Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Giresun - Gümüşhane - Erzincan - Erzurum - Bingöl

118 TOZER, Henry Fanshawe (1829-1916)

Turkish Armenia and Eastern Asia Minor (Türk Ermenistanı ve Küçük Asya’nın Doğusu)

London, 1881 (Longmans, Green & Co.)

[Seyyah]

- Samsun - Amasya - Sivas - Malatya - Elazığ - Bingöl - Muş - Bitlis - Van - Ağrı - Erzurum - Bayburt - Gümüşhane - Trabzon

119 USSHER, John

A journey from London to Persepolis including wanderings in Daghestan, Georgia, Armenia, Kurdistan, Mesopotamia, and Persia (Dağıstan, Gürcistan, Ermenistan, Kürdistan, Mezopotamya ve İran'ı kapsayan gezilerle, Londra'dan Persepolis'e Bir Yolculuk)

London, 1865 (Hurst and Blackett)

- Iğdır - Kars - Ağrı - Van - Bitlis - Batman - Diyarbakır - Mardin - Şırnak - Erzurum - Bayburt - Gümüşhane - Trabzon

120A VANNUTELLI, Lamberto (1871-1966)

In Anatolia; rendiconto di una missione de geografia commerciale inviata dalla Società geografia italiana, aprile-agosto 1904. I vilajet settentrionali (Anadolu'da. İtalya Coğrafya Cemiyeti tarafından gönderilen ticari coğrafya misyonundan bir rapor, Nisan-Ağustos 1904. Kuzey vilayetler)

Roma, Presso la Società geografia italiana, 1905

[Coğrafyacı]

[İçeriği görülmemiştir]

120B VANNUTELLI, Lamberto

Anatolia meridionale e Mesopotamia; rendiconto di una missione di geografia commerciale inviata dalla Società geografica italiana, maggio-dicembre 1906 (Güney Anadolu ve Mezopotamya. İtalya Coğrafya Cemiyeti tarafından gönderilen ticari coğrafya misyonundan bir rapor, Mayıs-Aralık 1906)

Roma : Società geografica italiana, 1911

[İçeriği görülmemiştir]

121 VAN LENNEP, Henry J. van (1815-1889)

Travels in Asia Minor, with illustrations of biblical literature and researches in archeology (Küçük Asya'da seyahatlar, İncil edebiyatından çizimler ve arkeolojik araştırmalarla)

London (John Murray), 1869-1870. 2 cilt.

[Misyoner]

- (Cilt 1:) Amasya - Tokat (Cilt 2:) Tokat - Sivas

122 VON MOLTKE, Graf Helmuth (1800-1891)

Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839 (1835 ve 1839 arasında Türkiye'de durum ve olaylar hakkında mektuplar)

Berlin/ Vosen / Bromberg, 1841 (Druck und Verlag von Ernst Siegfried Mittler)

Türkçede: *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2. b., 1995.

[Osmanlı hizmetinde asker]

- Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Malatya - Elazığ - Adıyaman - Şanlıurfa - Diyarbakır - Batman - Şırnak

123 WAGNER, Moritz (1813-1887)

Reise nach Persien und dem Lande der Kurden (İran ve Kürtlerin Ülkesine Yolculuk)

Leipzig, 1852 (Arnoldische Buchhandlung). 2 cilt

[Kâşif]

- (Cilt 1) Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı

124A WARKWORTH (Lord) (sonra ismi Earl Percy olarak değiştirilmiş)

Notes from a diary in Asiatic Turkey (Asya Türkiye'sinde Bir Günlükten Notlar)

London, 1898 (Edward Arnold)

[Politikacı]

- Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı - Van - Hakkari - Mardin - Diyarbakır - Şanlıurfa - Hatay

124B PERCY (EARL) [daha önceki ismi ve ünvanı: Lord Warkworth]

Highlands of Asiatic Turkey (Asya Türkiye'sinin dağlık bölgeleri)

London, 1901 (Edward Arnold)

- Adıyaman - Malatya - Elazığ - Bingöl - Muş - Bitlis - Van - Hakkari

125 WEEKS, Edwin Lord (1849-1903)

From the Black Sea through Persia and India (Karadeniz'den İran ve Hindistan'a)

New York (Harper & Brothers Publishers), 1896

[Ressam]

- Trabzon- Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Ağrı

126 WESTARP, Eberhard Joachim (Graf von)

Unter Halbmond und Sonne; im Sattel durch die asiatische Türkei und Persien (Hilal ve Güneş Altında; At Sırtında Türkiye Asyası ve İran)

Berlin, 1913 (Hermann Paetel Verlag)

- Samsun - Trabzon - Erzurum - Erzincan - Muş - Bitlis - Van (eksik olabilir)

127 WIGRAM, W. A. (1872-1953)/ Wigram, Edgar T. A.

The cradle of mankind. Life in Eastern Kurdistan (İnsanlığın Beşiği. Doğu Kürdistan'da Yaşam)

London, 1922 2. basım (A & C. Black) (ilk basım: 1914)

[Misyoner]

Türkçesi: *İnsanlığın Beşiği (Kürdistan'da Yaşam)*, Çev. İbrahim Bingöl, Avesta, İstanbul, 2004.

- Şanlıurfa - Diyarbakır - Mardin - Hakkari - Van
- 128 WILBRAHAM, Richard (Captain) (1811-1900)
Travels in the Trans-Caucasian provinces of Russia, and along the southern shore of the lakes of Van and Urumiah, in the Autumn and Winter of 1837 (Rusya'nın Trans-kafkasya vilayetlerinde ve Van ve Urmiye göllerinin güney sahillerinden, 1837 Sonbahar ve Kış mevsimlerinde seyahatlar)
 London, 1839 (J. Murray)
 [Subay]
- Kars - Erzurum - Muş - Bitlis - Van
- 129 WOLFF, Joseph (1795-1862)
Travels and adventures of the Rev. Joseph Wolff (Papaz Joseph Wolff'un Seyahatları ve Maceraları)
 London, 1861 (Saunders, Otley, and Co.)
 [Misyoner]
- Şanlıurfa - Mardin (seyahat 1840 yıllarında gerçekleştirilmiş)
- 130A WÜNSCH, Josef (1842-1907)
 "Wan. Ein kleinasiatisches Stadtbild" (Bir Küçük Asya Şehir Tablosu)
Oesterreichische Monatschrift für den Orient 15 (1889) s. 73-78.
 [Coğrafyacı]
- Van
- 130B WÜNSCH, Josef
 "Die Landschaften Schirwan, Chisan und Tatik" (Şirvan, Hizan ve Tatik yöreleri)
Mitteilungen der geographische Gesellschaft 33 (1890) s. 1-on dokuzuncu
- Bitlis - Siirt
- 130C WÜNSCH, Josef
 "Die Flüßläufe des Kömür, Gerschanis und Kelkit" (Kömür, Gercanis ve Kelkit nehirlerinin yolları)
Mitteilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft in Wien 27 (1884) s. 201-2on dokuzuncu
- Erzincan - Gümüşhane
- 130D WÜNSCH, Josef
 "Meine Reise in Armenien und Kurdistan" (Benim Ermenistan ve Kürdistan Sseyahatım)
Mitteilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft in Wien 26 (Neue Folge 16) (1883) s. 487-496, 513-520.
- Adıyaman - Malatya - Elazığ - Tunceli - Bingöl - Van
- 130E WÜNSCH, Josef

“Die Quelle des westlichen Tigrisarmes und der See Göldschik” (Dicle nehri doğu kolunun kaynağı ve Gölcük gölü)

Mittheilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft in Wien 28 (Neue Folge 18) (1885) s. 1-21.

• Elazığ - Diyarbakır

131 YORKE, Vincent W. (1869-1957)

“A journey in the valley of the Upper Euphrates” (Yukarı Dicle Vadisinde Bir Seyahat)

the Geographical Journal 8 (1896) s. 317-335, 453-474

• Osmaniye - Kahramanmaraş - Adıyaman - Malatya - Elazığ - Erzincan - Sivas - Trabzon

132A ZWIEDENEK, J. von

“Historisch-geographische Notizen über den Nestorianer District Hakkari gesammelt auf einer Reise durch den Kurdistan im Jahre 1872” (1872 senesinde bir Kürdistan seyahatında Nasturi bölgesi olan Hakkari hakkında toplanan tarih-coğrafya notları)

Mittheilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft in Wien 19 (Neue Folge 9) (1876) s. 82-87.

[Konsolos]

• Hakkari

132B ZWIEDENEK, F. von

“Türkisch Armenien und seine Bewohner” (Türk Ermenistanı ve Sakinleri)

Oesterreichische Monatschrift für den Orient (1891) s. 1-6, 37-43.

• Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Muş - Bitlis - Van

İndeks

Adıyaman 008B, 008D, 008E, 071, 072A, 072C, 114B, 123, 125B, 131D, 132

Ağrı 001, 003, 007, 010A, 010B, 012, 019A, 022, 024, 031B, 033, 037, 043B, 046, 051, 054, 056, 058, 073, 082, 086, 088, 089, 097, 101, 114A, 116A, 119, 120, 124, 125A, 126

Amasya 008D, 008E, 011, 012, 014, 016, 018, 019C, 032, 042, 044, 051, 056, 061, 062, 089, 096, 105, 113, 118, 119, 122, 123

Ardahan 031A, 037, 088

Artvin 031A, 037

Batman 003, 004, 043A, 043B, 045, 048, 055, 074, 077, 099, 105, 110, 115A, 120, 123

Bayburt 001, 010A, 024, 026, 028A, 033, 046, 049, 051, 054, 060A, 061, 064, 068, 073, 074, 077, 088, 103, 106, 111, 116A, 119, 120, 124, 125A, 126, 133B

Bingöl 031B, 075, 082, 091, 101, 112B, 115A, 118, 119, 125B, 131D

- Bitlis** 003, 019B, 026, 028B, 031B, 043A, 043B, 045, 048, 049, 064, 070, 074, 075, 077, 078, 080, 082, 085A, 086, 090, 092, 099, 101, 108, 111, 114A, 114B, 115A, 119, 120, 125B, 127, 129, 131B, 133B
- Diyarbakır** 003, 004, 008E, 014, 017, 023, 031A, 031B, 032, 035, 036, 038, 039B, 041, 043A, 043B, 045, 048, 055, 057, 058, 059, 060B, 062, 064, 065, 070, 071, 072A, 078, 091, 095A, 095B, 099, 101, 104B, 105, 110, 111, 114C, 115A, 115B, 116A, 120, 123, 125A, 128, 131E
- Elazığ** 008D, 008E, 009, 014, 017, 023, 031A, 031B, 032, 036, 039B, 058, 059, 062, 065, 070, 072A, 072B, 072C, 079, 091, 095B, 101, 105, 112B, 115B, 119, 123, 125B, 131D, 131E, 132
- Erzincan** 012, 017, 022, 024, 027, 029, 031A, 037, 045, 051, 056, 062, 070, 073, 078, 087, 089, 112A, 112B, 113, 115B, 115C, 118, 127, 131C, 132
- Erzurum** 001, 002, 007, 010A, 011, 012, 019C, 020, 022, 024, 026, 027, 028A, 029, 031A, 031B, 033, 037, 045, 046, 047, 049, 051, 054, 056, 058, 060A, 061, 064, 068, 073, 074, 075, 077, 082, 085A, 086, 088, 089, 091, 092, 095A, 096, 097, 098, 102, 103, 104A, 104B, 106, 111, 112A, 113, 115B, 116A, 118, 119, 120, 124, 125A, 126, 127, 129, 133B
- Gaziantep** 004, 008B, 008E, 015A, 016, 017, 032, 038, 041, 043A, 055, 062, 064, 066, 071, 114B
- Giresun** 010A, 011, 012, 018, 031A, 061, 063, 064, 068, 070, 074, 096, 113, 115B, 118
- Gümüşhane** 017, 018, 024, 026, 028A, 031A, 033, 046, 049, 051, 054, 060A, 061, 064, 068, 070, 073, 074, 089, 106, 111, 113, 115B, 116A, 118, 119, 120, 124, 125A, 126, 131C, 133B
- Hakkari** 005, 008A, 008D, 013, 014, 025, 026, 027, 028B, 034, 048, 050, 058, 077, 085B, 099, 100, 112C, 125A, 125B, 128, 133A
- Hatay** 008C, 008D, 008E, 030, 043A, 043B, 044, 048, 052, 053, 057, 062, 064, 071, 081, 114B, 125A
- Iğdır** 003, 040, 043B, 088, 101, 114A, 117, 120
- Kahramanmaraş** 004, 008E, 016, 032, 044, 060B, 071, 079, 083, 114B, 132
- Kars** 007, 011, 029, 031A, 037, 046, 051, 061, 068, 082, 088, 096, 101, 103, 106, 116A, 117, 120, 129
- Kilis** 008E, 041, 055, 062, 064, 114B
- Malatya** 008B, 008D, 014, 023, 031A, 032, 059, 062, 065, 072A, 072C, 078, 079, 091, 095B, 105, 114B, 115B, 119, 123, 125B, 131D, 132
- Mardin** 008C, 008D, 008E, 014, 015A, 023, 035, 036, 041, 057, 058, 059, 060B, 062, 065, 066, 074, 095B, 108, 111, 114B, 114C, 115A, 115B, 116A, 120, 125A, 128, 130
- Muş** 026, 028A, 031B, 045, 049, 070, 074, 075, 077, 082, 085A, 088, 095A, 099, 101, 111, 115A, 119, 125B, 127, 129, 133B
- Ordu** 061, 063, 070, 074

Osmaniye 052, 055, 071, 132

Rize 031A, 075

Samsun 014, 019C, 027, 032, 040, 042, 044, 061, 062, 063, 064, 070, 073, 074, 084, 095B, 105, 106, 113, 118, 119, 123, 127

Sivas 008B, 008D, 008E, 010A, 014, 016, 018, 022, 023, 027, 031A, 032, 036, 037, 044, 045, 051, 056, 059, 062, 065, 073, 089, 091, 095B, 105, 111, 113, 115B, 118, 119, 122, 123, 132

Siirt 019B, 028B, 048, 074, 075, 077, 085A, 085B, 090, 092, 099, 108, 114A, 114B, 115A, 131B

Şanlıurfa 004, 008C, 008D, 008E, 014, 015A, 017, 032, 035, 038, 041, 043A, 043B, 048, 055, 057, 060B, 062, 064, 066, 071, 095A, 099, 101, 110, 114C, 115B, 116A, 123, 125A, 128, 130

Şırnak 008E, 014, 023, 028B, 041, 045, 055, 057, 058, 059, 060B, 074, 077, 078, 085A, 090, 092, 095B, 099, 105, 108, 110, 114A, 114B, 114C, 115A, 120, 123

Tokat 008D, 008E, 011, 012, 014, 016, 018, 019C, 027, 031A, 032, 036, 037, 044, 051, 056, 061, 062, 065, 089, 095B, 096, 105, 113, 118, 122, 123

Trabzon 001, 017, 018, 024, 025, 026, 028A, 031A, 033, 040, 046, 049, 051, 054, 060A, 061, 063, 064, 067, 070, 073, 074, 075, 078, 091, 092, 097, 103, 104A, 104B, 106, 111, 116A, 119, 120, 124, 125A, 126, 127, 132, 133B

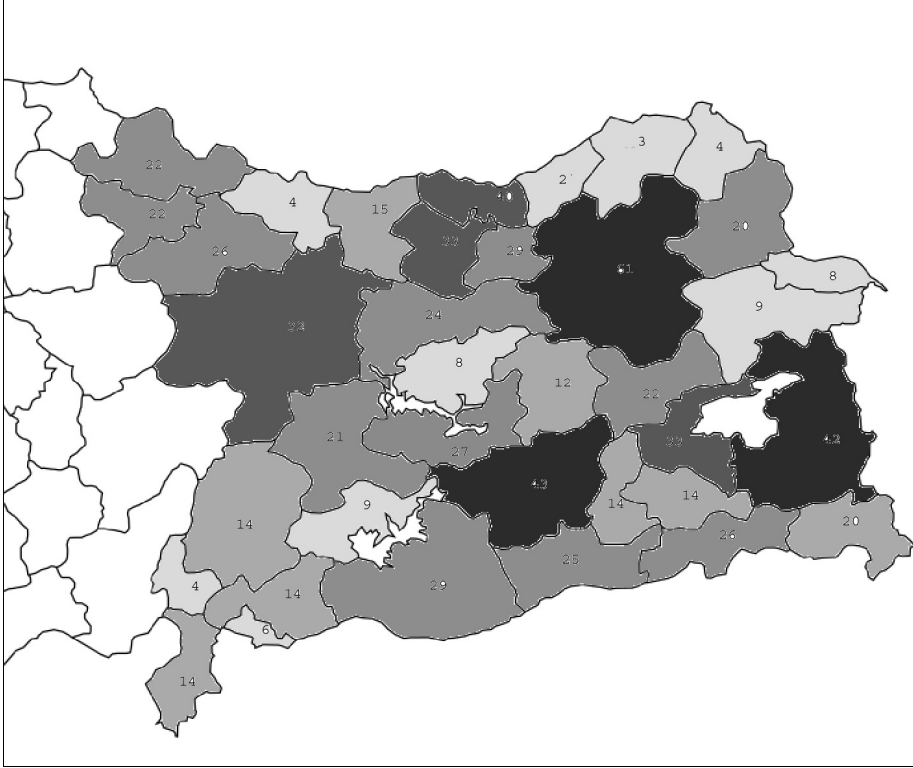
Tunceli 031A, 039A, 072A, 078, 087, 112B, 115B, 115C, 131D

Van 003, 006, 012, 013, 019A, 019B, 021, 025, 026, 027, 028B, 028C, 031B, 037, 043A, 043B, 048, 049, 050, 070, 073, 075, 077, 078, 080, 082, 085A, 085B, 086, 088, 090, 099, 101, 108, 109, 111, 112C, 114A, 114B, 116A, 119, 120, 125A, 125B, 127, 128, 129, 131A, 131D, 133B

Ek: Seyyahların sayılarının illere göre coğrafi dağılımını gösterir harita

seyyah sayısı		21-30	
1-10		30-40	
11-20		41- >	

Öz: Bu makale, günümüz Türkiye'si Samsun'dan Hatay'a bir çizgi ile ayrıldığında doğuda kalan bölge olarak düşünebilecek Doğu Anadolu'ya 1800-1914 yılları arasında gelmiş olan seyahatlerin bir bibliyografisini hazırlama denemesidir. Kitaplar ve dergi yazıları bibliyografyaya dahil edilmedi ama gazete yazıları değerlendirme dışı bırakıldı. Benzer şekilde seyahatname özelliği taşımayan hatıratlar, misyoner dergilerindeki yazılar, yayınlanmamış seyahatnameler, büyük oranda dağcılık faaliyetlerini içerenler bibliyografyaya dahil edilmedi. Ayrıca İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca dışındaki dillerdeki çalışmalar da çalışmaya dahil edilmedi. Toplam 132 yazar bibliyografyada yer aldı.

Anahtar sözcükler: Doğu Anadolu, 19. yüzyıl, Batılı seyahatler, seyahatname, gezi yazısı

An Attempt at an Annotated Bibliography of Western Travellers in the Eastern Anatolia (1800-1914)

Abstract: This article is an attempt at an annotated bibliography of Western travelers between 1800-1914 in the Eastern Anatolia. In the article, the Eastern Anatolia is defined as the part which is located at the east of the imaginary vertical line between Samsun and Hatay, from the north to the south of today's Turkey. Books and magazine articles are included in the bibliography, but newspaper articles are excluded. In a similar vein, memories not bearing the quality of a travel book, articles published in missionary magazines, unpublished travel book manuscripts, book and articles mostly dealing with the issue of alpinism are not included into the bibliography. Only the works published in English, French, German and Italian take place in the study. In total, 132 authors are mentioned in the study.

Keywords: Eastern Anatolia, 19th century, Western travelers, travel books, travel articles